

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

Diplomová práce

Bc. Barbora Zeldová

**Didaktické využití vybraných beletristických textů s
tematikou šikany ve výuce na 2. stupni základní školy**

Olomouc 2018

Vedoucí práce: Mgr. Jana Sladová, Ph.D.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jsem pouze uvedené zdroje a literaturu.

V Olomouci dne 17.4.2018

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí práce Mgr. Janě Sladové, Ph.D. za ochotu, trpělivost a za odborné rady, kterými přispěla k vypracování této diplomové práce. Dále bych chtěla poděkovat rodině a přátelům, kteří mě během celého studia podporovali.

Anotace

Jméno a příjmení:	Barbora Zeldová
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Jana Sladová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2018

Název práce:	Didaktické využití vybraných beletristických textů s tematikou šikany ve výuce na 2. stupni základní školy
Název v angličtině:	The didactic use of selected fictional literary texts on the theme of bullying in teaching of the second grade of elementary school
Anotace práce:	Diplomová práce pojednává o možnostech využití tematiky šikany v hodinách literární výchovy. Hlavním cílem je vytvořit didaktické náměty pro práci s vybranými texty s tematikou šikany ve výuce na druhém stupni základní školy. Práce je rozdělena na tři části. První kapitola znázorňuje šikanu jako výchovný problém druhého stupně základní školy. V druhé části jsou představeny vybrané tituly intencionální literatury pro děti a mládež s tematikou šikany. Poslední část práce předkládá konkrétní didaktické náměty ve formě pracovních listů.
Klíčová slova:	šikana, škola, beletrie pro děti a mládež, pracovní listy
Anotace v angličtině:	The diploma thesis deals with the possibilities of using the theme of bullying in the classes of literary education. The aim of the thesis is to create didactic suggestions for working with selected texts on the topic of bullying in the second grade of elementary school. The thesis is divided into three parts. The first part of the thesis depicts bullying as an educational problem of the second grade of elementary school. In the second part are presented selected titles of intentional literature for children and youth on the topic of bullying. The

	last part of the thesis presents specific didactical suggestions in the form of worksheets.
Klíčová slova v angličtině:	bullying, school, fiction for children and youth, worksheets
Přílohy vázané v práci:	Příloha 1: Pracovní list I Příloha 2: Pracovní list II Příloha 3: Pracovní list III Příloha 4: Pracovní list IV Příloha 5: Pracovní list V Příloha 6: Druhá část ukázky z knihy Volání netvora Příloha 7: Třetí část ukázky z knihy Volání netvora Příloha 8: Pracovní list VI Příloha 9: Pracovní list VII Příloha 10: Pracovní list VIII
Rozsah práce:	60 stran
Jazyk práce:	český

Obsah

Úvod	8
1 Šikana jako výchovný problém na 2. stupni základní školy	10
1.1 Vymezení šikany	10
1.2 Stadia šikany	11
1.3 Formy šikany	14
1.4 Účastníci šikany	16
1.4.1 Osobnost agresora	16
1.4.2 Osobnost oběti	18
1.4.3 Další účastníci šikany	19
1.5 Prevence šikany	21
2 Vybrané literární tituly s tematikou šikany v četbě dětí a mládeže	27
2.1 Útěk Kryšpína N.	27
2.1.1. Představení autora	27
2.1.2 Představení díla	28
2.2 Tohle jsem udělal:	29
2.2.1 Představení autora	29
2.2.2 Představení díla	29
2.3 Volání netvora	30
2.3.1 Představení autora	30
2.3.2 Představení díla	31
2.4 Neříkejte mi Izmael	32
2.4.1 Představení autora	32
2.5.2 Představení díla	32
3 Didaktické náměty pro práci s vybranými texty s tematikou šikany ve výuce na 2. stupni základní školy	34
3.1 Pracovní list I – Útěk Kryšpína N.	35
3.2 Pracovní list II – Útěk Kryšpína N.	37
3.3 Pracovní list III – Tohle jsem udělal:	40
3.4 Pracovní list IV – Tohle jsem udělal:	42
3.5 Pracovní list V – Volání netvora	44
3.6 Pracovní list VI – Volání netvora	47
3.7 Pracovní list VII – Neříkejte mi Izmael	49
3.8 Pracovní list VIII – Neříkejte mi Izmael	52
Závěr	55

Seznam použité literatury a zdrojů.....	56
Seznam zkratk.....	59
Seznam tabulek.....	59
Seznam příloh	60

Úvod

„Hole a kameny nám mohou zlámat kosti, ale slova nám zlomí srdce.“

– Robert Fulghum

Slova amerického spisovatele Roberta Fulghuma vystihují podstatu ubližování člověka člověku. Jako o specifické formě ubližování se hovoří o šikaně mezi žáky, která staví jak na útocích fyzických, tak na útocích směřujících na psychiku oběti. Šikana je negativním fenoménem školství, s nímž se žáci, učitelé a rodiče snaží neustále bojovat. Předseda občanského sdružení *Společenství proti šikaně* odhaduje, že v dnešní době zažívá šikanu až 20 procent žáků z odhadovaného miliónu školáků (Michal Kolář in Novinky.cz, 2016), což v nejhorším případě znamená 200 tisíc žáků. I přes četné snahy situaci změnit jsou tato čísla alarmující.

Diplomová práce pojednává o možnostech využití tematiky šikany v hodinách literární výchovy. **Hlavním cílem práce je vytvořit didaktické náměty pro práci s vybranými texty s tematikou šikany ve výuce na druhém stupni základní školy.**

Text je rozdělen na tři části. První kapitola znázorňuje šikanu jako výchovný problém druhého stupně základní školy. Cílem této části je vymezit pojem šikana, popsat stadia šikany, vystihnout její formy, charakterizovat oběti, agresory i další účastníky šikany a ukázat možnosti prevence.

V druhé části práce budou představeny zvolené tituly intencionální literatury pro děti a mládež s tematikou šikany. Kapitola se zaměřuje na seznámení se s autorem a jeho dílem. Pro diplomovou práci budou zvolena čtyři díla současných autorů.

Poslední část si klade za cíl předložit konkrétní náměty pro práci s vybranými texty. Těmito náměty budou pracovní listy založené na ukázkách z beletrie pro děti a mládež s tematikou šikany. Pracovní listy spojí téma, avšak jejich obsah se bude lišit díky různorodým úkolům.

Diplomová práce může mít přínos pro vyučující českého jazyka a literatury, ale i pro učitele jiných předmětů (například občanské výchovy). Pedagogové mohou nalézt novou cestu k léčbě šikany skrze vytvořené pracovní listy. Cestu přes literaturu. Žáci se díky hrdinům vybraných děl mohou lépe vžít do pocitů oběti šikany. Hlavní postavy knih jsou vrstevníky

žáků, proto by mohlo být ztotožnění se s nimi snazší. Práce může být přínosná a inspirující pro studenty, které čeká souvislá praxe, ale také pro začínající učitele, jež hledají rozmanité materiály. V neposlední řadě poslouží k rozvoji čtenářských dovedností žáků.

1 Šikana jako výchovný problém na 2. stupni základní školy

První část diplomové práce se věnuje problematice šikany. Na šikanu je zde nahlíženo jako na výchovný problém, který se vyskytuje na 2. stupni základních škol. Cílem této části je šikanu definovat, popsat její průběh a formy, charakterizovat její účastníky a představit možnosti prevence.

1.1 Vymezení šikany

Šikana je klasifikována jako výchovný problém, s nímž je možné se ve školském prostředí setkat. Výchovným problémem je pak označováno chování, které se vychyluje z běžných norem. Krom šikany Š. Chudý (2006) klasifikoval jako výchovný problém školského prostředí také například záškoláctví či nekázeň.

Šikanu se pokusilo definovat velké množství autorů. Jednu základní a srozumitelnou definici formulovala ve své publikaci K. Vágnerová (2009, s. 11): „*Šikana je úmyslné a opakované fyzické i psychické ubližování slabšímu jedinci (skupině) silnějším jedincem (skupinou).*“

Samo slovo šikana má etymologický původ ve francouzském slově *chicane*, jehož význam je zlomyslné týrání, obtěžování, sužování a pronásledování (Říčan, 1995).

V Pedagogickém slovníku (Průcha, 2009) je šikanování popsáno jako fyzické, psychické nebo kombinované ponižování (až týrání) žáků nejčastěji jinými žáky, méně často dospělými. Probíhá ve dvojici, případně ve skupině. Iniciátory šikany bývají žáci vyšších ročníků, žáci starší, fyzicky silnější, žáci osobnostně či sociálně narušení.

Tématu šikanování patří kapitola publikace vydané v rámci vládní kampaně z roku 2009 *Stop násilí na dětech*. Autorka publikace se na šikanování dívá jako na psychotraumatizaci dítěte ve skupině, kterou vyvolává záměrné a opakované ponižování, zesměšňování a omezování prostřednictvím přímé agrese či manipulace. Dále uvádí, že šikanování spadá do sociální patologie, protože postihuje jak sociální vztahy, tak vazby vrstevnického kolektivu (Vaníčková, 2009).

Podobně se na problém šikany dívá i L. Lovasová (2006), která v šikaně spatřuje nebezpečný sociálně patologický jev, při kterém je omezována jak osobní svoboda, tak svoboda rozhodování a při kterém dochází k ponižování lidské důstojnosti a cti a mnohdy dochází k ublížení na zdraví či majetku. Autorka v publikaci zmiňuje, že o šikaně můžeme hovořit

pouze tehdy, když je její oběť bezbranná (fyzický handicap, psychická odlišnost, neobratnost, izolovanost v kolektivu, skupinový útok, ...). Šikanu označuje jako asymetrickou agresi.

K šikaně se v neposlední řadě vyjádřilo také Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále MŠMT) ve svém *Metodickém doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže* (MŠMT, 2010-28). V tomto dokumentu MŠMT je šikanování definováno takto: „Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrášovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a opakované užití fyzických a psychických útoků jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Nově se může realizovat i prostřednictvím moderních komunikačních prostředků, především prostřednictvím internetu a mobilu... Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševní a tělesné zdraví oběti.“

1.2 Stadia šikany

Problematikou šikany se v českém prostředí dlouhodobě zabývá psychoterapeut a etoped¹ PhDr. Michal Kolář, který v jedné ze svých publikací (Kolář, 2011) objasňuje jednotlivá stadia šikanování. Šikana je zde zachycena jako negativní proces, jenž pokrývá vztahy mezi členy skupiny a je pravým opakem budování komunity.

Pro to, aby šikana propukla, musí být splněny následující tři podmínky: přítomnost potencionálního agresora, přítomnost potencionální oběti šikany a přítomnost takového klimatu skupiny, které šikanování připustí, respektive mu nezabrání (Lovasová, 2006).

V českém vydání publikace E. M. Fieldové (2009, s. 305) byla použita slova M. Koláře: „První stadium se v podstatě odehrává v jakékoliv skupině. Všude je někdo neoblíbený nebo nevlivný, na jehož úkor je prima si dělat „legrácky“. Pak to ale jde dál, skupina si najde jakéhosi „otloukánka“. Třetí stadium je už klíčové, kdy se vydělí jádro útočníků a systematicky začne šikanovat nejvhodnější oběti. Do této chvíle lze věci jasně řešit. Následně ale dojde k bodu zlomu, kdy se šikanování stane nepsaným zákonem i pro opravdu slušné děti a celá

¹ etoped – speciální pedagog, který má za úkol rozpoznat charakter nežádoucího chování, vybrat optimální intervenci v sociálním okolí dítěte a napomoci eliminovat nebo odstranit rizikové vlivy (web SVP Návrat)

skupina se chová krutě. V pátém stádiu – totalitě – se stane šikanování skupinovým programem.“

V tabulce č. 1 jsou detailněji přiblížena jednotlivá stadia šikanování podle již výše zmiňovaného M. Koláře (2001, s. 36-41).

1. stadium: Zrod ostrakismu	Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen necítí dobře – je neoblíbený a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet drobné „legrácky“ apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.
2. stadium: Přitvrzování manipulace a fyzická agrese	V náročných situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci instinktivně sloužit jako ventil. Tehdy se manipulace přitvrzuje a objevuje se zprvu fyzická agrese. V jiném případě se může ve třídě sejít několik výrazně agresivních asociálních jedinců a v rámci své „přirozenosti“ od samého počátku používají násilí pro uspokojování svých potřeb.
3. stadium: Vytvoření jádra agresorů	Jestliže se nepostaví pevná hráz přitvrzeným manipulacím a mnohdy i počáteční agresí, často se utvoří skupinka agresorů, „úderné jádro“, které začne spolupracovat a systematicky šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se jejich obětmi stávají ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování, tedy žáci, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“.
4. stadium: Většina přijímá normy agresorů	Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. U členů skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná normám vůdců. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají přitom uspokojení.
5. stadium: Totalita neboli dokonalá šikana	Normy agresorů jsou přijaty nebo respektovány všemi (téměř všemi). Dojde k plnému nastolení totalitní ideologie šikanování, tzv. stadia vykořisťování. Jde o rozdělení žáků na dvě sorty („otrokáře a otroky“). Agresoři ztrácí poslední zbytky zábrán a smysl pro realitu, jsou nutkáni k opakovanému násilí. „Otroci“ jsou stále závislejší a ochotnější dělat cokoliv, nejsou schopni se bránit.

Tab. 1 Stadia šikany

Podobně zmapoval průběh šikany i Z. Martínek (2015). Podle něj v *první fázi* šikany nedochází k fyzickému napadání oběti, agresoři oběť „pouze“ vyčleňují z kolektivu. Kolektiv se většinou časem rozdělí na tři části. Je zde část žáků, která sympatizuje s agresory, na druhé straně stojí oběť (někdy oběti) a uprostřed se nachází tzv. neutrální jádro, které se nepřiklání ani k jedné straně.

Do *druhé fáze* se skupina dostane nejčastěji při nějaké stresové situaci (např. čtvrtletí, pololetí), v níž si agresor potřebuje silící tlak určitým způsobem vykompenzovat a oběť se stane nejvhodnějším kompenzačním prostředkem. Někdy agresor oběti ubližuje jen z nudy a utrpení oběti se pro něj stává zábavou. Takové chování u agresora může vyvolat i vyrovnávání se se sníženým sebevědomím či pocitem neúspěchu. V tomto stadiu už začne docházet k fyzické agresi a k určité formě manipulace. Oběť začíná pociťovat strach už jen z pobytu ve třídě, a proto začne vymýšlet způsoby, jak utéct před agresory (např. záškoláctví, somatizace – útek do nemocnice). Kolektiv se púlí, neutrální jádro se rozpouští. Žáci se přidají buď k agresorům, nebo stojí na straně oběti. V případě, kdy má oběť kolem sebe dostatečně silnou skupinu, je možné chování agresorů zastavit. Bohužel mnohdy tomu tak není, a proto se situace v „kolektivu“ ještě vyostří.

Ve chvíli, kdy si agresori uvědomí, že mají jasnou převahu nad obětí, začnou mít pocit, že se na jejich počinání nikdy neprijde. Krom toho začnou silně ovlivňovat celý kolektiv – buď se přidáte k nám, nebo se rovněž stanete obětí. Důsledkem je vznik tzv. pyramidy šikanování, kde na vrcholu stojí hlavní agresori, kteří mají na sobě „nabaleny“ další spolužáky. Oběť či oběti stojí na „základně“ pyramidy, což znamená, že se pozornost v rámci ubližování soustředí pouze na ně. Když vznikne jádro agresorů, začne se počet fyzických a psychických útoků zvyšovat.

Pokud se nepodaří šikanu zastavit ve třetím stadiu, šikanování zvolna přejde do *čtvrtého stadia*, kdy je už psychika oběti tak narušena, že šikanovaný vnímá svou roli jako normální a nebrání se. Charakteristickým znakem čtvrtého stadia je to, že se agresory stávají i ti spolužáci, kteří šikaně původně jen přihlíželi. Stávají se z nich agresori šikanující „aktivno – pasivně“, což znamená, že se podílí na vymýšlení způsobů trápení, aby se zavděčili hlavnímu agresorovi, navíc se také mohou podílet na přímém šikanování, pokud je k tomu agresor vyzve. Dalším znakem tohoto stadia je používání slovníku nadřazenosti a podřazenosti, tzn. že žáci se oslovují podle postavení ve třídě. Při šikaně v tomto stadiu se agresori nezastaví téměř před ničím, oběť je systematicky „ničena“. Řešení třetího a čtvrtého stadia šikany spadá do kompetence Policie ČR, dále je nezbytná spolupráce s odbory sociální péče a neméně důležitý je při řešení šikany etoped.

Páté stadium je konečná a poslední fáze šikany, která už je v podstatě neřešitelná. Normy jsou nastaveny, v kolektivu vládou agresori, ostatní je poslouchají a navíc brání. Oběti jsou na šikanujících natolik závislé, že mnohdy dochází k tzv. stockholmskému syndromu, kdy si oběti nedovedou život bez agresorů ani představit, vzhlíží k nim, bezmyšlenkovitě plní jejich

rozkazy, nechávají si ubližovat bez známek odporu. Pro kolektiv je takové chování zcela běžné, na ubližování se podílí a oddaně pomáhá hlavním agresorům. Jak již bylo zmíněno, tato fáze šikany je natolik závažná a neřešitelná, že jediným řešením může být pouze rozpuštění kolektivu.

1.3 Formy šikany

Formy šikanování jsou různorodé, mohou se vyskytovat jak v psychické, tak ve fyzické rovině. Šikana má celou řadu variant. M. Vágnerová ve své publikaci (1998) rozlišuje šikanování **skryté** (projevující se pouze sociální izolací a vyloučením oběti ze skupiny) a **zjevné** (zde patří fyzické násilí a ponižování, psychické ponižování a vydírání, destruktivní aktivity zaměřené na majetek oběti). Podle M. Koláře (2001) je při členění forem šikany praktické využít tzv. *trojdimensonální „mapu“*, v níž je šikanování rozčleněno do tří specifitějších dimenzí:

1. přímé a nepřímé šikanování,
2. fyzické a verbální šikanování,
3. aktivní a pasivní šikanování.

Když se jednotlivé dimenze nakombinují, vznikne osm druhů šikany. V tabulce č. 2 je těchto osm druhů uvedeno a s nimi i příklady projevů takového chování (Kolář, 2001).

Osm druhů šikanování	Příklady projevů
Fyzické přímé aktivní	Útočníci oběť věsí do smyčky, škrtní, kopou fackují.
Fyzické aktivní nepřímé	Kápo pošle nohsledy, aby oběť zbilí. Oběti jsou ničeny věci.
Fyzické pasivní přímé	Agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice (fyzické bránění oběti v dosahování jejích cílů).
Fyzické pasivní nepřímé	Agresor odmítne oběť na její požádání pustit ze třídy na záchod (odmítnutí splnění požadavků).
Verbální aktivní přímé	Nadávání, urážení, zesměšňování.
Verbální aktivní nepřímé	Rozšiřování pomluv. Patří sem i tzv. symbolická agrese, která může být vyjádřena i v kresbách, básních apod.
Verbální pasivní přímé	Neodpovídání na pozdrav, otázky apod.
Verbální pasivní nepřímé	Spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho, co udělali její trýznitelé.

Tab. 2 Klasifikace typů šikany

M. Kolář (2011) nabízí ještě další klasifikaci forem šikany, tentokrát podle jejich vnějších projevů. Klasifikace je uspořádána podle těchto kritérií:

- a) šikana podle typu agrese (prostředku týrání):** fyzická, psychická a smíšená, kyberšikana (specifická forma psychické šikany),
- b) šikana podle věku a typu školy:** šikana mezi předškoláky, žáky prvního a druhého stupně, učni, gymnazisty, vysokoškoláky,
- c) šikana z genderového hlediska:** chlapecká a dívčí šikana, homofobní šikana, šikana chlapců vůči děvčatům, šikana dívek vůči chlapcům,
- d) šikana odehrávající se ve školách s různým způsobem zařízení:** na jedné straně škola s demokratickým vedením a na druhé straně škola, případně výchovný ústav, kde je tvrdý hierarchicko–autoritativní systém,
- d) šikana podle speciálních vzdělávacích potřeb aktérů:** šikana neslyšících, nevidomých, tělesně postižených, mentálně retardovaných žáků apod.

Ve zmíněné klasifikaci jsou popsány **základní formy šikany**, se kterými se můžeme v praxi setkat. Do základních forem šikany dále řadíme *dívčí šikanu* a *kyberšikanu*. K *dívčí šikaně* dochází podle výzkumů stejně často jako k té chlapecké. Avšak výrazný rozdíl je ten, že u chlapců převažuje fyzická agrese, zatímco u dívek je stěžejní psychická podoba šikany. U dívčí šikany je možné pozorovat několik zvláštností. Za zvláštnost lze považovat již zmíněnou verbální agresi, při níž dochází ke zraňování oběti pouze slovem. Pro tuto formu šikany je typická skrytá sociální agrese, která ničí kamarádské vztahy oběti a izoluje ji. Šikanujícím dívkám se často daří šikanu maskovat, jelikož jsou v jejich počínání opravdu rafinované a na první pohled vypadají nevinně. Další zvláštností dívčí šikany je to, že se často odehrává v kamarádském převleku. Oběť a agresorka mohou být kamarádky, když se však kamarádství zadrhne, přichází pomsta ve formě šikany. S tím pak souvisí častější a intenzivnější závislost mezi agresorkou a obětí, při níž se obě strany vzájemně potřebují. Mnohdy oběť pocítuje citovou náklonnost k agresorce, dokonce ji může považovat za přítelkyni.

Kyberšikana spadá do forem psychické šikany (tradiční nepřímé šikany). Jde o záměrné násilné chování prostřednictvím moderních komunikačních technologií (internet, mobil apod.). Způsoby, jak ublížit druhému v kyberprostoru, jsou nevyčerpatelné (např. zasílání urážlivých SMS, rozesílání dehonestujících videí a fotografií oběti, vytváření urážejících webových stránek). Řešení kyberšikany je náročné, protože prostor – virtuální svět, v němž k šikaně dochází, přesahuje hranice školy. Kyberšikana se často stává součástí školní šikany. V tomto

případě je plně v kompetenci školy, zda využije kázeňské tresty. Jestliže kyberšikana neprobíhá při výuce a na půdě školy, škola nemůže šikanu přímo řešit, musí se poradit s odborníky.

Existuje ještě druhý typ šikany, a to **neobvyklé formy šikany**, které mohou svou podobou pedagogy šokovat. Do neobvyklých forem šikany patří šikana, která krajně ohrožuje potřebu bezpečí pedagoga a život oběti. Zde patří např. fyzicky extrémně brutální šikana či sexuální násilí a ponížení. Šikana se může v neobvyklé formě projevovat také nějakou zvláštností u přímých a nepřímých účastníků šikany, odlišností v organizování života ve škole a malou mírou propojenosti šikany se školou. Pokud se blíže podíváme na zvláštnosti, které se vyskytují u agresorů, vidíme zde rasově motivovanou šikanu, šikanu umocněnou drogou, sexuální šikanu aj. Zmapovat lze i zvláštnosti na straně obětí, sem patří např. šikana v rámci integrace, kdy se handicapované dítě při integraci mezi děti intaktní stane terčem šikany. Co se týče problému odlišnosti v organizaci života ve škole a malé propojenosti šikany se školou, je možné se setkat s případem, kdy větší část šikany probíhá mimo školu. Děti z jedné třídy šikanují svého neoblíbeného spolužáka venku, mimo školu (Kolář, 2011).

1.4 Účastníci šikany

Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, aby bylo možné hovořit o probíhající šikaně, je nutné splnit tři podmínky. Nezbytná je přítomnost agresora, oběti a vhodného klimatu. V této kapitole se zaměřím na osobnost iniciátora šikany, na osobnost šikanovaného a na další účastníky, kteří se na šikanování podílejí nepřímo.

1.4.1 Osobnost agresora

Osobnost agresora může být velice různorodá. Pro šikanujícího jedince je však typická zvýrazněná potřeba sebeprosazení, která se nedá uspokojit v jiné oblasti z důvodu omezenějších kompetencí a návykem řešit svoje problémy násilím (Vágnerová, 1997). S čímž souvisí často objevovaný rys agresorů-snaha dominovat a ovládat okolí. Děti, které šikanují bývají tělesně zdatné a mají již zmiňovaný zřetelně kladný vztah k projevům agrese. Mezi další typické znaky lze také řadit nedostatek morálního citění a absenci pocitů viny či lítosti. Díky nedostatku sebereflexe vnímají agresori zasloužený trest jako křivdu. Šikanující děti mohou být jak nadprůměrně inteligentní, tak i inteligenčně omezené se sklonem k sebestřednosti. S tím je spojeno také to, že většina agresorů oplývá vysokým sebevědomím a ve společnosti ostatních dětí jsou agresori oblíbení a obdivováni. Na druhou stranu – iniciátorem šikany se může stát i dítě s nízkým sebevědomím, nepřiliš oblíbené, toužící po uznání a obdivu spolužáků (Lovasová, 2006).

T. Webster stejně jako Lovasová tvrdí, že ten, kdo šikanuje, mívá mnoho tváří. Nejčastěji lze podle něj pozorovat dva druhy tyranů:

- *Extrovertní tyrani*

Extrovertní tyrani jsou otevření, agresivní, výřeční a vzdorovití. Obvykle se projevují tvrdě a hrubě, avšak uvnitř se mohou cítit nejistě a mohou o sobě pochybovat. Neuznávají pravidla a směrnice, cítí potřebu bouřit se, aby dosáhli pocitu nadřazenosti a jistoty.

- *Introvertní tyrani*

Introvertní tyrani nestojí o uznání, ba naopak, skrývají se. Podřizují se společnosti, používají lež a klam podle toho, co chtějí druzí slyšet. Často usilují o pozici oblíbence učitelů (Webster, 2002).

M. Kolář (1997, s. 55-56) se taktéž pokusil o kategorizaci iniciátorů šikanování. V jeho dělení jsou krom obecné charakteristiky také popsány vnější formy šikanování a specifika rodinné výchovy. Kategorizace vypadá takto:

- 1. typ – hrubý, primitivní, impulsivní, se silným energetickým přetlakem, kázeňskými problémy – narušeným vztahem k autoritě, někdy zapojený do gangů páchajících trestnou činností

Vnější forma šikanování

Šikanuje masivně, tvrdě a nelítostně, vyžaduje absolutní poslušnost, používá šikanování cíleně k zastrašování ostatních.

Specifika rodinné výchovy

Častý výskyt agrese a brutality u rodičů. Jako by agresori násilí vyvraceli nebo ho napodobovali.

- 2. typ – velmi slušný, kultivovaný, narcisticky šlechtěný, sevřený, zvýšeně úzkostný, někdy i se sadistickými tendencemi v sexuálním smyslu

Vnější forma šikanování

Násilí a mučení je cílené a rafinované, děje se spíše ve skrytu, bez přítomnosti svědků.

Specifika rodinné výchovy

Časté uplatňování důsledného a náročného přístupu, někdy až vojenského drilu bez lásky.

- 3. typ – „srandista“, optimistický, dobrodružný, se značnou sebedůvěrou, výmluvný, nezřídka oblíbený a vlivný

Vnější forma šikanování

Šikanuje pro pobavení sebe i ostatních. Patrná snaha vypíchnout „humorné“ a „zábavné“ stránky.

Specifika rodinné výchovy

Žádná významnější specifika. Pouze v obecnější rovině je přítomno citové strádání a absence duchovních a mravních hodnot v rodině.

1.4.2 Osobnost oběti

Typizace osobnosti oběti šikanování je ještě obtížnější než charakteristika agresora, protože nelze přesně určit univerzální typ. M. Kolář (1997, s. 56) tuto skutečnost okomentoval takto: „*Téměř každá skupina si najde nějakou tu menší oběť a kritéria tohoto „vyznamenání“ jsou velmi rozmanitá. Navíc někdy není důležité, jaká oběť vlastně je, její výběr je naprosto nahodilý. Při troše smůly se může obětí stát kterékoliv dítě.*“

I přes toto tvrzení lze ve škole identifikovat jakési „typické“ oběti, které jsou opakovaně šikanovány. Velmi často se terčem šikany stanou děti s fyzickou a jinou odlišností. Jsou to žáci tělesně slabší, neobratní, obézní či jinak handicapovaní. Specifickou šikanou založenou na fyzické odlišnosti je šikana rasová. Šikanovanými se také někdy stávají děti sociálně znevýhodněné. Právě šikana v důsledku nízkého socio-ekonomického postavení rodiny se poslední dobou stává častým jevem.

Jakákoliv psychická odlišnost (mentální postižení, viditelná bojácnost, slabá reaktivita v zátěžových situacích apod.) se taktéž může stát katalyzátorem šikany. Za psychickou odlišnost lze považovat i různou míru inteligence. Obětmi šikany se lehce stávají děti mentálně slabší. Avšak stejně tak se může stát šikanovaným dítě vysoce inteligentní, které se pouze jinak chová (Lovasová, 2006).

S L. Lovasovou souhlasí S. Bendl (2003), který rovněž považuje za zásadní onu jinakost žáka. Šikanovaný žák se může od ostatních lišit různě (rasově, zájmy, hodnotami, chováním, vyznáním, fyzickou slabostí, vzhledem). Při čemž hlavním problémem dětských kolektivů je snižování tolerance k jinakosti, dokonce v nich lze pozorovat vzrůstající tlak na konformitu.

V doslovu publikace *Násilí ve škole* (2000, s. 122) se Jana Drtilová pokusila o rozdělení objektů šikany do tří skupin. V první skupině najdeme *slušné, kvalitní žáky*, kteří jsou nositeli normality či dokonce lidské optimality. Do druhé skupiny patří žáci, kteří se potýkají s *vyšší hladinou úzkosti*. A do třetí skupiny řadí žáky, kteří jsou *potomky neagresivních* či *příliš úzkostných rodičů*.

O další typologii obětí se postaral Z. Martínek, který ve své publikaci (2015, s. 164-166) vytvořil čtyři skupiny možných obětí šikany:

a) Oběť na první pohled

Do této skupiny patří děti, které samy o sobě vysílají do okolí signál slabosti. Ve třídě se neumí prosadit, často sedí zamlklé a osamocené. Když se stanou terčem posměchu, nedokáží se bránit (utečou, rozpláčou se, zuří, vztekají se apod.). Mnohdy se jedná o děti, které byly od raného věku nadměrně ochraňovány, jejich matky o ně mají přehnaný strach a dávají jim najevo, jak je svět okolo nebezpečný.

b) Oběti vychovávané příliš protektivně

Sem patří děti, které dlouhou dobu setrvávají pod ochrannými křídly matek či babiček. Jedná se o děti rodičů, kteří si nedokáží připustit, že jejich dítě dozrává a stává se samostatným. Chování takových matek je pro spolužáky často provokující.

c) Handicapované děti

V této skupině nalezneme velmi snadné oběti šikany. Současné školství volá po integraci postižených dětí do základních škol.

d) Učitelské děti

V této skupině se nachází časté oběti šikany. Pozice učitelského dítěte je nevýhodná, protože to, co projde ostatním dětem, učitelskému dítěti nikdy neprojde. Existuje řada dalších situací, kdy se tato nevýhodnost projevuje, proto se doporučuje, aby rodič – učitel neměl své dítě na škole, kde učí.

Dále lze například rozlišovat oběti, které nemají ani jednoho kamaráda a jsou zcela izolované, a oběti, které mají alespoň jeden pozitivní vztah s druhým člověkem.

1.4.3 Další účastníci šikany

Šikana není záležitostí pouze dvojice šikanující – šikanovaný, případně několika dětí, jež se na ní přímo podílí. Není možná, pokud nemá „podhoubí“ v tom, co se děje ve skupině jako celku. Aby bylo možné šikaně porozumět, je nezbytné zkoumat, jaký vztah k ní má celý **kolektiv** (Říčan, 1995). V rozvoji šikany je stěžejní klima třídy. *„Pokud je skupina pozitivně naladěná, soudržná a spolupracující, jsou zde pocity respektu a uznání ostatních, pak se v ní většinou šikana nerozvíjí. Pokud je však skupina spíše lhostejná k osudu jednotlivých členů,*

většina z nich se stará pouze o sebe, pak je pravděpodobnost rozvoje šikany při výskytu agresivních dětí zvláště vysoká.“ (Dařílek, 2013, s. 41)

Spolužáci se stávají svědky probíhající šikany. Být svědkem šikanování je samo o sobě sociální zkušeností, která jedince nutí přemýšlet o sobě samém, hodnotit se z hlediska síly, empatie, odvahy, vztahy k bezpráví apod. „*Ten, kdo je svědkem šikanování, ale i ten, kdo je o šikaně jen informován, bývá obvykle málo vycvičený a zkušený v tom, jak se chovat. Tak se stává, že svědek preferuje zaujetí postoje vnímajícího šikanu jako normální součást života.*“ (Vašutová, 2008, s. 115) Často si svědkové později vyčítají neschopnost zakročit, což v nich může vyvolávat podobné pocity jako u obětí (Dařílek, 2013).

N. Dubin ve své publikaci (2009) prezentuje výzkumy, z nichž vyplývá, že 85 % šikany probíhá před přítomností svědků. Jinými slovy 85 dětí ze sta vidí šikanu, ale nepomohou.

Do skupiny dalších účastníků šikany patří také **učitelé**. Učitelé mohou sami svým chováním šikanu podporovat. Nárůst agresivity se objevuje především ve školním prostředí, kde panuje příliš autoritativní vedení s typicky chladnými, neosobními a strohými vztahy. Ke vzestupu šikany mohou dopomoci i některé nedostatky učitele, jako jsou nevhodný styl řízení vztahů ve skupině, neschopnost stát se pro žáky přirozenou autoritou, morální nezralost či malé nadání pro práci učitele (Dařílek, 2013). „*Někteří pedagogové se šikaně vyhýbají, jiní se ji pokoušejí zastavit, avšak nedostatečně důrazně. Mnohdy u toho mají smíšené pocity, a ačkoliv vnímají situaci jako problematickou, mají strach zasáhnout aktivně.*“ (Vašutová, 2008, s. 115)

Sami ředitelé škol častokrát popírají existenci šikany na škole, protože se obávají o pověst školy nebo o své vlastní postavení. P. Dařílek (2013) tvrdí, že každý ředitel by měl počítat s přítomností některé z forem šikany, i přesto, že nebyla rozpoznána.

Mezi další účastníky šikany se dále řadí **rodina**, která nese odpovědnost za výchovu agresorů a obětí šikany. Při poradenské a psychotherapeutické práci M. Kolář (2011) zaznamenal některé nápadnosti jak u rodin agresorů, tak u rodin obětí. *Rodiny iniciátorů* selhávaly v naplňování citových potřeb svých dětí, což znamená, že většina agresorů projevovala známky citové deprivace. Pro tyto rodiny byla přirozená absence duchovních a mravních hodnot. Agresoři se doma často setkávali s brutalitou a agresí. Někteří z nich byli vedeni přísně a důsledně, vojenským drilem bez lásky.

V *rodinách obětí* se opakovaně vyskytovaly hyperprotektivní (přehnaně ochranné) matky. U některých rodin chyběl otec a v blízkosti nebyla žádná mužská autorita. Jakousi

obměnou byly rodiny s dominantní, silnou matkou a slabým submisivním otcem. M. Kolář dále identifikoval neurotické rodiny, kde se členové projevovali nejistotou, poruchami sebehodnocení a zvýšenou úzkostností.

Na **společnost** lze také nazírat jako na účastníka šikany. M. Kolář (2011, s. 152) píše: *„Škola je, ať už chceme, či nechceme, „mikromodelem“ společnosti, ve které se nachází. Odráží poměrně věrně, jak to „ve státě dánském“ vypadá. Při nejlepší vůli nemůže odstranit destruktivní vlivy zvenčí, může k nim pouze přihlížet při hledání účinné ochrany dětí.“* Autor dále upozorňuje na fakt, že zárodečná podoba krutosti destrukce je v určité míře zakořeněna v každém člověku. Co ji může rozvinout? Napomáhá tomu změna hodnot. Láska je – jako nejvyšší morální princip – znehodnocována. V žebříčku hodnot ji u některých lidí vystřídal úspěch, moc a peníze. Nepříznivě působí média a počítačové hry, které mládež zahlcují násilím. Jako poslední „katalyzátor“ šikany uvádí povrchní zájem či nezájem politických představitelů o problematiku. Doslova píše: *„Pravý „virus“ šikanování napadá totiž vyloženě skupiny, a to i ty nejmenší dyády, kde jsou vztahy rovnocenné a takové by měly zůstat. Protože právě tyto skupiny, obrazně řečeno, utváří „nervový systém“ společnosti.“* (Kolář, 2011, s. 153)

1.5 Prevence šikany

Díky častému výskytu šikany vznikla celá řada opatření, jež by měla šikanu eliminovat, řešit a nejlépe jí předcházet. Existují opatření, která mají šikanu řešit na úrovni třídy (např. intervenční programy), ale také opatření, která šikanu řeší v rámci celé školy. Ve školském zákoně (č. 561/2004 sb.) je přímo uvedeno, že jednou z povinností učitele je chránit bezpečí žáka a předcházet všem formám rizikového chování. Z toho jasně vyplývá, že učitel má v prevenci šikany (aj. výchovných problémů) zásadní úlohu.

P. Říčan zdůrazňuje (1995), že prevence šikany je žádoucí jak tam, kde k ní dosud nedochází, resp. kde nebyla upozorována, tak i tam, kde k ní prokazatelně došlo, kde byla uplatněna opatření k bezprostřední nápravě a kde jde nyní o odstranění hlubších příčin a o to, aby se problémy neopakovaly.

Tradiční pojetí prevence ve vztahu k šikaně rozlišuje tři typy prevence (primární, sekundární, terciální). **Primární prevence** se snaží ovlivnit šikanu ještě dříve, než vůbec začne. Patří sem různé informace o šikaně, budování pozitivních vztahů ve skupině apod. Někdy bývá primární prevence dělena na *nespecifickou* (posilování osobnosti, rozvoj sociálních dovedností, podpora vztahů ve třídě) a *specifickou*, která už je zaměřena přímo na šikanu (poznání šikany, jak se bránit, komu ji oznámit apod.). **Sekundární prevence** se zabývá již probíhající šikanou.

Snaží se ji v co nejkratším čase popsat, vyřešit, vytvořit opatření a stanovit zásady nápravy. Cílem je učinit takové zásahy, aby se šikana znovu neobjevila. **Terciální prevence** se týká vytváření specializovaných pracovišť, kde se odborníci věnují účastníkům šikany apod.

Prevence násilí a šikany by měla být systémovou záležitostí, v níž se budou angažovat jak všichni zaměstnanci školy, tak rodiče. S takovou prevencí by se mělo začít co nejdříve, měly by být nabízeny alternativy řešení násilných konfliktů a samo násilí by mělo být ve všech formách odmítáno. Základ účinnosti prevence je především v její dlouhodobosti (Dařílek, 2013). „*Efektivní prevence musí odpovídat věku. Čím je nižší věk žáka, tím je prevence méně specifická a více orientovaná na ochranu zdraví a utváření pozitivního školního klimatu. Čím je žák starší, tím více je prevence zaměřená na jednotlivá rizika...Efektivní prevence se stává neoddělitelnou součástí výuky a života školy (Vaničková, 2016, s. 33).*“

P. Dařílek (2013, s. 55) nabízí trojí pohled na možnosti prevence, které mohou být vytvářeny v rámci celé **společnosti, školy, školní třídy**. **Celá společnost** by měla nastavit atmosféru proti šikaně (zveřejňování a trestání šikany), kontrolovat násilí v médiích, podporovat morální chování jedinců, vytvářet systémové programy proti šikaně. Samotná **škola** by se neměla bát šikanu identifikovat a řešit. Po zpracování preventivního programu proti šikaně by o tomto programu měla informovat rodiče, žáky a také učitele. Ve škole by měl vzniknout tým, který bude šikanu řešit a naváže spolupráci s různými institucemi (např. pedagogicko-psychologická poradna, dále PPP). Škola by měla zajistit vzdělávání učitelů v oblasti šikany. Jako možnost prevence P. Dařílek vidí zapojení žáků do řízení školy (samosprávy), zavedení anonymní schránky (k ohlášení šikany) či celoškolní projekty o šikaně. Za neméně důležité považuje zkvalitnění dozorů ve škole, zajištění konzultační a poradenské činnosti pro žáky a učitele. Na úrovni **školní třídy** by měly být rozvíjeny pozitivní a kooperativní vztahy ve skupině (kooperativní vyučování, společné aktivity apod.). Učitel by měl rozpoznávat a vyhledávat signály šikany (rozhovory se žáky, sociometrie, anonymní dotazníky apod.) a poté případně okamžitě informovat pověřené osoby na škole o výskytu šikany. Dále by měl také využívat vyučovací předměty k prevenci šikany (český jazyk, občanská výchova apod.), vytvářet třídní projekty na téma šikana atd.

V roce 2016 vydalo MŠMT Metodický pokyn k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních. Uvádím znění některých opatření:

- Škola respektuje identitu a individualitu každého svého člena, **odmítá násilí a zneužití moci** v jakékoli podobě. Je důležité, aby škola tyto hodnoty jasně komunikovala směrem dovnitř i ven a jasně je hájila a prosazovala.
- Je důležité, aby se na vytváření bezpečného prostředí a předcházení šikany **podílela celá škola**. Klíčovou roli hraje ředitel školy, který za tuto oblast nese zodpovědnost.
- Vedení školy **pověří alespoň jednu osobu z řad pedagogických pracovníků specifickými otázkami v prevenci a řešení šikany**, která se bude v tématu pravidelně vzdělávat (např. školní metodik prevence, výchovný poradce).
- Škola **nastaví konkrétní a srozumitelná pravidla v chování ve svém školním řádu**, která budou specificky vztažena také k projevům šikany (bude jasné, jaké chování je považováno za dehonestující a ohrožující a jak bude sankcionováno).
- Škola **nastaví důsledky za porušení pravidel** u žáků, přičemž je důležité, aby uměla rozlišovat závažnost porušení.
- Ve třídě jsou nastavena **třídní pravidla** (nenahrazují ani nezdvojují školní řád).
- Škola usiluje o včasné odhalení šikany a za tímto účelem má nastavený funkční systém **vzájemné komunikace mezi pedagogy** o signálech, výskytu porušení pravidel nebo jiných rizikových faktorech tak, aby byl pedagog vždy včas informován o tom, jaká atmosféra je v jeho třídě. Současně má škola nastaven **pravidelný monitoring varovných signálů výskytu šikany** a využívá k němu adekvátní nástroje.
- Škola realizuje **specifickou primární prevenci rizikového chování**, kterou má popsanou v preventivním programu školy, součástí tohoto programu je také **školní program proti šikanování**.
- Škola zajišťuje **pravidelnou realizaci třídnických hodin**, které by měly žákům poskytnout bezpečný prostor k reflexi vlastní zkušenosti ve škole.
- Škola má **zmapovanou síť pomoci pro žáky i pedagogy** ve svém regionu a navazuje s ní spolupráci (např. PPP, speciálně pedagogické centrum, středisko výchovné péče, neziskové organizace, krizové centrum, Policie ČR).

MŠMT i P. Dařílek apelují na **vytvoření školního programu proti šikanování** v rámci preventivního programu školy. Vytváření školního programu proti šikanování je dlouhodobý a trvalý proces. Určující jsou dva jeho znaky – celoškolský rozměr a zaměření na specifickou prevenci. Škola zapojuje všechny pedagogické pracovníky při ochraně před šikanováním. Zaměření na specifickou prevenci vypovídá, že se program věnuje výhradně řešení šikany (prostřednictvím specifické primární a sekundární prevence). Školní program proti šikanování

má obecnou strukturu třinácti komponentů s univerzálním charakterem, tudíž ji lze použít jako jednotící princip i pro ostatní riziková chování, a tak vytvořit integrovaný, ucelený preventivní program školy. Mezi třináct komponentů patří:

1. zmapování situace – analýza a evaluace (před a po zavedení programu či opatření a také v jeho průběhu);
2. motivování pedagogů pro změnu;
3. společné vzdělávání a supervize všech pedagogů;
4. užší realizační tým (zástupce vedení – nejlépe ředitel, zástupce třídních učitelů z 1. a 2. stupně, zástupce družiny, školní metodik prevence, výchovný poradce, školní psycholog atd.);
5. společný postup při řešení šikanování;
6. primární prevence v třídních hodinách;
7. primární prevence ve výuce;
8. primární prevence ve školních i mimoškolních programech mimo vyučování;
9. ochranný režim (školní řád, dohledy učitelů);
10. spolupráce s rodiči (vhodný způsob seznámení prevencí a řešením šikany ve škole, např. na webových stránkách, pomocí informativního dopisu a při třídních schůzkách);
11. školní poradenské služby;
12. spolupráce se specializovanými zařízeními;
13. vztahy se školami v okolí (domluva ředitelů na spolupráci při řešení šikany kdy se jí účastní žáci z různých škol) (Kolář, 2011).

Michal Miovský (2012) vydal monografii s názvem *Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy*. V této publikaci popisuje, jak efektivně zpracovat preventivní program, a navrhuje obsah takového preventivního programu pro jednotlivé formy rizikového chování. Šikanu zařadil do skupiny agresivního chování namířeného proti druhé osobě (fyzické napadení s následkem ublížení na zdraví atd.), proti sobě (sebepoškozování atd.), nebo proti věcem (vandalismus apod.). Na šikanu pohlíží jako na jednu z mnoha různých podob extrémně agresivního chování (fyzická, psychologická, materiální újma). V tabulce č. 3 jsou uvedeny některé z návrhů znalostí, dovedností a kompetencí pro oblast šikany a extrémních projevů agrese pro žáky 2. stupně ZŠ.

Ročník	Znalosti	Dovednosti	Kompetence
VI.	Uvědomuje si, jak je nepříjemné zastrašování a vydírání druhé osoby. Rozpozná projevy šikany ve třídě. Ví, jak má postupovat v případě řešení konfliktů. Ví, jaké má možnosti, když se cítí ohrožen šikanou. Rozumí postupům, jak se bránit a nepodporovat agresivní chování ve škole. Má k dispozici kontakty na příslušné osoby ve škole, které mu mohou pomoci v řešení šikany a sporů spolužáků. ...	Umí dodržovat pravidla a normy slušného chování. Používá svých znalostí, aby rozpoznal, že se stal obětí šikany. Umí požádat o pomoc svého učitele, školního psychologa či výchovného poradce. Nepoužívá vyhrožování v komunikaci se spolužáky. Umí otevřeně hovořit o problémech. Nepoužívá nátlaku, citového vydírání a manipulace k dosažení vlastních cílů. Neponižuje své vrstevníky. ...	Má osvojeny znalosti, postoje, hodnoty a dovednosti ve vztahu k sobě, druhým lidem a majetku (např. není ochotný přistoupit na neadekvátní požadavky od skupiny vrstevníků apod.). Aktivně spolupracuje při vyšetřování šikany ve třídě (neutajuje informace o dění a vztazích ve třídě, není ochotný krýt agresora apod.). Je schopný rozpoznat projevy šikany u sebe i ve třídě. ...
VII.,VIII., IX.	Zná zásady asertivního chování. Zná možnosti, jak řešit mezilidské spory a konfliktní situace. Zná techniky, jak zvládat svůj stres a impulzivní jednání. Ví, jak se psychicky bránit vůči nátlaku a manipulaci. Ví, v čem mu může pomoci školní psycholog, metodik prevence či jiná kontaktní osoba ve škole. ...	Uplatňuje alternativy a kompromisy v řešení konfliktů. Umí odhadnout, jak by se mohl chovat v krizových situacích. Nemá tendenci manipulovat s druhými lidmi. Umí pracovat s technikami ke zmírnění stresu a úzkosti. Umí vyhledat odbornou pomoc v případě problémů či ohrožení šikanou. ...	Je schopný uplatnit znalosti, schopnost asertivity a sociální dovednosti v mezilidských interakcích (např. vzájemný kompromis). Zvládá své afektivní stavy. Je schopný sociálně fungovat, i když má problémy s učením, rodiči nebo spolužáky. Zvládne dosahovat svých cílů, aniž by musel ubližovat druhým. ...

Tab. 3 Návrhy znalostí, dovedností a kompetencí pro oblast šikany a extrémních projevů agrese pro žáky 2. stupně ZŠ

Na školách se také v mnoha případech osvědčila **třídní charta proti šikanování**. Jedná se o postup, jenž lze využít v rámci preventivního působení proti šikaně ve většině skupin bez

ohledu na věk. Cílem je zabránit šikaně, dát všem najevo, že šikana není žádoucí, a vymezit agresorům jasné hranice. Tento postup pomáhá všem účastníkům šikany. Důležitým aspektem efektivity charty je podíl všech žáků na jejím vytvoření. Do charty se mohou zapojit se svými pravidly také i učitelé. Každá charta by měla obsahovat tři základní body, které by měly být otevřeně prodiskutovány: 1. nikdo nebude šikanován, 2. pomůžeme šikanovaným, 3. podpoříme zapojení izolovaných žáků do společných činností. Chartu podepisují všichni žáci a učitelé. Poté je vhodné chartu vyvěsit ve třídě, aby ji všichni měli stále na očích (Dařílek, 2013).

Další příklady dobré praxe uvedla ve své publikaci E. Vaníčková (2016). V rámci primární prevence se jí osvědčili např. Indiánská noc, Noc s Andersenem či projekt Edison. Vytvoření žakovského parlamentu považuje za velmi účinnou metodu prevence rizikového chování. Existuje spousta dalších možností, jak prevenci šikany na školách řešit. Každá škola k tématice přistupuje jinak, avšak varianty jsou pestré.

2 Vybrané literární tituly s tematikou šikany v četbě dětí a mládeže

Ve druhé části diplomové práce jsou představeny vybrané literární tituly pro děti a mládež, s nimiž lze pracovat v hodinách literární výchovy v rámci prevence šikany ve třídě či v rámci procvičování a prohlubování čtenářské gramotnosti. Kapitola si klade za cíl stručně seznámit s těmito knihami. Vybrané knihy budou posléze didakticky zpracovány ve třetí části práce.

2.1 Útěk Kryšpína N.

Prvním zvoleným dílem je kniha nesoucí název *Útěk Kryšpína N.* od autorky Ivony Březinové. Kniha je útlá, celý příběh se odehrává na pouhých 94 stranách. O její vydání se postaralo nakladatelství Albatros v roce 2014. Ilustrace vytvořila malířka a grafička Barbora Kyšková. V roce 2015 kniha získala Zlatou stuhu v kategorii domácí beletrie pro děti a v celostátní anketě dětí, učitelů a knihovníků Suk vyhrála Cenu učitelů.

2.1.1. Představení autora

Jméno Ivony Březinové je v českém literárním prostředí více než známé, je autorkou velkého množství knih pro děti a mládež. Popularita jejích knih pronikla i do zahraničí. Různorodé dětské příběhy byly přeloženy již do 17 jazyků (angličtina, francouzština, maďarština, španělština, polština, ...). Ivona Březinová se narodila v roce 1964 v Ústí nad Labem, kde také později studovala na Univerzitě J. E. Purkyně Učitelství českého jazyka a dějepisu a kde v roce 1989 získala doktorát pedagogických věd v oboru český jazyk a literatura. Působila na katedře bohemistiky jako odborná asistentka specializující se na českou literaturu 19. a začátku 20. století a na literaturu pro děti a mládež. Mezi lety 2005 až 2011 vyučovala předmět Tvůrčí psaní na Literární Akademii, kde od roku 2008 vykonávala funkci vedoucí Katedry tvůrčího psaní a poté funkci prorektorky pro uměleckou a ediční činnost. Od roku 1997 se živí jako autorka na volné noze. Stala se členkou IBBY (od roku 1982), Obce spisovatelů (od roku 1999) a zakládající členkou tvůrčí skupiny Hlava nehlava, která fungovala od roku 2007 do roku 2014.

Autorka je držitelkou mnoha literárních ocenění. Kniha *Začarovaná třída* přinesla Ivoně Březinové v roce 2004 zápis na Čestnou listinu IBBY (Honour list). Ve stejném roce byla také pasována na Rytířku krásného slova a za sérii *Holky na vodítku* získala hlavní cenu

nakladatelství Albatros. Třikrát (v roce 2014, 2015 a 2016) vyhrála výroční cenu nakladatelství Albatros.

V posledních čtyřech letech autorce vyšlo hned několik knih pro začínající čtenáře, např. lepoporelo *U nás bydlí zvířata* (2014), *Deník vodnice Puškvory* (2016) či kniha *Vítej, Karle!* (2016), která dětskému čtenáři přibližuje osobnost Karla IV. Pro starší čtenáře Ivona Březinová napsala román ze starověké Kréty nesoucí název *Nausika, dívka z Knossu* (2015). O rok později vyšla kniha *Řvi potichu, brácho* (2016), jejíž název skrývá příběh dvou patnáctiletých chlapců, kteří trpí poruchou autistického spektra. Autorčiny knihy se častokrát dočkají opakovaného vydání, např. kniha *Jmenuji se Ester* z čtenářsky velmi oblíbené trilogie *Holky na vodítku* se v roce 2017 dočkala již třetího vydání. Některé autorčiny knihy vychází i s pracovními sešity či listy, a tím pobízí čtenáře k aktivnímu čtení s porozuměním. Sami nakladatelé opatřili některé knihy metodickými listy pro potřeby učitelů (web autorky).

2.1.2 Představení díla

Děj novely, psané v er-formě, nemá čistě chronologickou kompozici, jelikož je prokládán vzpomínkami na minulost. Sám název novely prozrazuje jméno hlavního hrdiny. Tím je páťák Kryšpín, který díky své jinakosti nezapadá do třídního kolektivu. Všechny jeho odlišnosti nejsou spolužáky přijímány. Ti si ho dobírají už jen kvůli jeho jménu a vymýšlí mu různé přezdívky. Nejvýraznější odlišností jsou „brouci“, tedy sluchadla, která musí neustále nosit, protože od narození trpí nedoslýchavostí. „Autorka bravurně přibližuje chlapcovu nedoslýchavost a v tomto ohledu jí patří prvenství v kontextu české literatury pro děti. Kryšpínovo opojení nově objevovanými zvuky díky moderním sluchadlům, která navíc přinášejí možnost lépe komunikovat s okolím, připomíná dětským čtenářům hodnoty, které si zvykli považovat za samozřejmé.“ (Šubrtová, 2015)

Příběh se odehrává během jedné noci, při níž Kryšpín zmizí z chaty, kde je s celou třídou ubytován v rámci školy v přírodě. Po jeho zmizení se začne okamžitě pátrat. Policie postupně vyslýchá Kryšpínovy spolužáky a spolužačky, ale jejich výpovědi jsou strohé a nicneříkající. Policie nemůže najít ani jednoho žáka, který by se s ním kamarádil a který by něco o jeho zmizení věděl. Kryšpín mezitím bloudí temným tajemným lesem a rekapituluje si situace, kdy mu jeho spolužáci ubližovali. Před útekem mu záměrně zničili jeho „brouky“, což znamená, že se v nočním lese pohybuje v naprostém tichu. Připadá mu, že jeho bloudění nemá konce. Nad ránem se Kryšpín zřítí ze strže, to ho vyděsí, avšak brzy ho objeví policie v čele se speciálně vycvičeným psem.

Existuje několik knih, které zpracovávají téma šikanovaného dítěte s handicapem. Mně se nejvíce zalíbil příběh o Kryšpínovi, který je čtenáři podán srozumitelně a opravdově. Jak psala M. Šubrtová, autorka velmi dobře rozpracovala tematiku sluchového postižení. Scény, v nich jsou popisovány naprosto nové vjemy po nasazení „brouků“, patří k nejpovedenějším. Pasáže věnující se popisu šikany působí také realisticky.

2.2 Tohle jsem udělal:

Kniha *Tohle jsem udělal*: napsala Anne Dee Ellis jako svůj debut. Prozatím je to její jediná kniha vydaná v českém jazyce. Vydalo ji nakladatelství Coobook v roce 2010. O návrh obálky a grafickou úpravu se postaral designér Ben Mautner. Kniha má 176 stran, text je rozdělen do krátkých úseků od jednoho odstavce do nejvýše tří stran. Kniha získala u literární kritiky kladné hodnocení a vzbudila zájem amerických médií i výchovných institucí (Mandys, 2013).

2.2.1 Představení autora

Autorkou knihy *Tohle jsem udělal*: je Anne Dee Ellis (*1977), rodačka z amerického Utahu, která má devět starších sester a bratrů. Po ukončení střední školy nastoupila na Brigham Young University, kde studovala angličtinu. Na této univerzitě působí i nyní jako lektorka tvůrčího psaní. Anne Dee Ellis patří k mormonské komunitě (Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů), a proto byla v mládí vyslána na několikaměsíční misi do Hongkongu. Jako spisovatelka se proslavila young adult příběhy. Jak již bylo zmíněno, v češtině vyšla pouze kniha *Tohle jsem udělal*: (v roce 2007 vyšla v originále). V roce 2009 jí vyšla kniha *Everything is Fine*, později kniha *The End or Something Like That* (2014), nejnovější dílo nese název *You May already be a Winner* (2017) (web autorky).

2.2.2 Představení díla

Dějová linie příběhu má zvláštní kompozici. Zčásti se jedná o retrospektivní kompozici, avšak z části je příběh předkládán tak, jak šly události za sebou, tedy chronologicky. Autorka využila při líčení děje ich-formu, vypravěčem je třináctiletý Logan. „*Logan je vypravěčem knihy, což čtenáři umožňuje rychlou identifikaci, autorka zároveň nemusí nic vysvětlovat, svět sleduje pohledem nejistého hlavního hrdiny, který nemá jasno ani sám v sobě a na dotěrné i upřímné dotazy odpovídá nejčastěji mlčením. Ellisová přitom zvolila lapidární jazyk, který povahu vypravěče charakterizuje i sám o sobě. Logan vypráví věcně až dokumentárně, dialogy přepisuje formou podobnou filmovému scénáři, a když někdo mlčí, nechá za dvojtečkou místo přímé řeči prázdný řádek...*“ (Mandys, 2013, s. 413) V úryvku z publikace 2 x 101 knih pro

děti a mládež jsou zmíněny Loganovy charakterové vlastnosti. Logan se vyznačuje málomluvností, uzavřeností a nejistotou. Čtenář se s ním prvně setkává ve chvíli, kdy popisuje útok spolužáků na jeho osobu. Logan se s rodinou záměrně přestěhoval a změnil školu. Na nové škole se však stal obětí posměchu a šikany, která probíhala nejen tam, ale i ve skautském oddílu, kam po škole docházel. Nejdříve spolužáci Logana napadali slovně, později se nebáli ubližovat fyzicky, protože věděli, že s tím Logan nic neudělá, že to nechá být. Jednu kamarádku si však Logan našel, a to spolužačku Laurel, s níž si začal vyměňovat vzkazy s palindromy². Celé Loganovo vyprávění je protkáno vzpomínkami na jeho bývalého nejlepšího kamaráda Zylera, který byl pro Logana jakýmsi vzorem, protože působil sebevědoměji a odvážněji než on sám. Jenže po události, o níž Logan nechce s nikým mluvit a čtenář se o ní dozví až na konci knihy, zmizí z jeho života. Utajování stěžejní události zaručuje poutavost knihy do samého konce. Logan se stal svědkem násilného napadení Zylera a sexuálního obtěžování spolužačky Cami Zylarovým otcem.

Název knihy koresponduje s hlavním problémem Logana, pro něhož je nerozhodnost jak v každodenních, tak ve vypjatých situacích naprosto vlastní. Vyčítá si to, co měl udělat a neudělal. Knihu jsem vybrala, protože v ní autorka velmi věrohodně vylíčila niterní pocity dospívajícího a téma šikany zpracovala velmi reálně.

2.3 Volání netvora

Třetí vybranou knihou se stal román Patricka Nesse *Volání netvora*. Román se v České republice dočkal dvojího vydání. Poprvé jej vydalo nakladatelství Jota v roce 2012 a podruhé byl publikován o čtyři roky později nakladatelstvím Sloart. V této práci budu pracovat s novějším vydáním, které nese podtitul *Příběh života*. Kniha má 214 stran, text je rozdělen do krátkých kapitol. O emotivní a opravdové ilustrace se postaral britský ilustrátor Jim Kay, který za ně v roce 2012 získal ocenění Kate Greenway Medal. Kniha sklídila mnohá ocenění, např. British Children's Book of the Year, Red House Children's Book Award. Filmová adaptace románu vznikla na jaře roku 2017. V kinech byl uveden stejnojmenný film režírovaný španělským režisérem Juanem Antoniem Bayonem.

2.3.1 Představení autora

Kniha *Volání netvora* je specifická v několika ohledech, jedním z nich je „dvojí“ autorství. O námět knihy se postarala oblíbená britská spisovatelka pro mládež Siobhan Dowdová. Siobhan vymyslela postavy příběhu, rozpracovala dějovou linii, avšak více již

² *palindrom*-slova či věty, které se čtou zleva doprava stejně jako zprava doleva (Vlašín, 1984)

nestihla, neboť podlehl rakovině, s níž bojovala. Po její smrti byl osloven americký autor Patrick Ness, aby námět s potenciálem využil a rozpracoval. Po překonání počátečních obav nabídku přijal. Patrick Ness se narodil v roce 1971 ve Virginii v USA. Vystudoval literaturu na univerzitě v Kalifornii a od roku 1999 žije ve Velké Británii. Proslavil se zejména jako autor literatury pro dospívající, v češtině mu krom *Volání netvora* (2012 a 2016) vyšla trilogie *Hlas nože* (2011), *Temný ráj* (2011), *Válka Hluku* (2012) a romány *My ostatní tu prostě žijem* (2016), *Něco víc* (2017) a *Nejdelší den Adama T.* (2018). Patrick pracoval také jako lektor tvůrčího psaní na Oxfordské univerzitě, recenzent v britských periodikách (Daily Telegraph, Sunday Telegraph, Guardian) a nyní je scénáristou pokračování britského sci-fi seriálu Doctor Who. Je držitelem spousty literárních ocenění (Ness, 2016).

2.3.2 Představení díla

Román *Volání netvora* nese právem podtitul příběh života. Kniha je o dospívání, které nemusí být vždy snadné, o šikaně, odvaze, nemoci a o vyrovnávání se se ztrátou milované osoby. Kniha má chronologickou kompozici, kterou zpestřují tři vložené příběhy, a je psána v er-formě. Hlavním hrdinou příběhu je třináctiletý Conor, který žije se svou vážně nemocnou maminkou, jeho otec žije v Americe se svojí novou rodinou. Čtenář se s Conorem seznamuje ve chvíli, kdy se mu opětovně vrací jeho noční můra, v níž jsou tma, propast, vítr, křik a především ruce, které se snaží celou silou udržet. Po procitnutí z tohoto snu za Conorem přichází pár minut po půlnoci netvor v podobě starého mohutného tisu. Netvor začne za Conorem chodit pravidelně. „*Netvor je zpočátku symbolem čehosi neznámého, tajemného a hrozivého, postupem času se ale stává Conorovým společníkem přicházejícím proto, aby mu pomohl pochopit relativitu lidského bytí a konání, poskytl mu příležitost vyrovnat se s pocity viny a navzdory nezměrnému smutku se smířit se smrtí matky.*“ (Sladová, 2014, s. 76)

Conor své problémy a starosti řeší vnitřně. Ve škole se s nikým nebaví, protože nechce poslouchat slova plná soucitu a falešného porozumění od učitelů a spolužáků, kteří se mu záměrně vyhýbají, jelikož neví, jak se k němu mají chovat. Vlnu lítosti odstartovala Conorova bývalá kamarádka Lily, která se před ostatními zmínila o stavu jeho maminky. Spolu s vlnou lítosti přišla také vlna šikany ze strany Conorových spolužáků, kteří si jej začali dobírat. Conorovi na tom nezáleželo, jeho mysl se zcela upínala na naději v záchranu jeho maminky. Netvorovy návštěvy mu pomáhají připravit se na nejhorší chvíli jeho života, na chvíli, v níž ztratí nejbližšího člověka. Když ta chvíle nastane, Conor si uvědomí nepřiznanou pravdu – smrti maminky se bál, ale zároveň na ni už čekal.

Román *Volání netvora* nese silné poselství, pro něž si zaslouží pozornost veřejnosti (mládeže, učitelů a rodičů). Vybrala jsem jej, protože mi spojení fantasy prvků s reálným vážným problémem přijde ojedinělé a originální. Lze říct, že postava netvora fungovala jako Conorův zpovědník a rádce.

2.4 Neříkejte mi Izmael

Výběr uzavírá kniha australského spisovatele Michaela Gerarda Bauera s názvem *Neříkejte mi Izmael*. V českém vydání vyšla v roce 2011 u nakladatelství Albatros. *Neříkejte mi Izmael* je jediný román Michaela Gerarda Bauera v češtině. Kniha má 255 stran, příběh je rozdělen do pěti částí a tyto části jsou dále rozpracovány do krátkých kapitol. Na přebalu knihy stojí, že se jedná o nejoblíbenější knihu pro mládež v Austrálii.

2.4.1 Představení autora

Michael Gerard Bauer je Australan žijící v Brisbane, kde se také v roce 1955 narodil. Navštěvoval University of Queensland a po skončení studií začal pracovat jako učitel angličtiny a ekonomiky na středních školách. Na přelomu milénia se rozhodl s prací učitele skončit, aby se mohl plně věnovat psaní. V roce 2004 vydal první knihu *The Running Man*, která mu přinesla četná literární ocenění jak v Austrálii, tak například v Německu či Itálii. O tři roky později přišel s románem *Neříkejte mi Izmael* (v originále *Don't Call Me Ishmael*), jenž taktéž získal řadu literárních cen. Po značném úspěchu Bauer napsal ještě další dvě pokračování s názvem *Ishmael and the Return of the Dugongs* (2008) a *Ishmael and the Hoops of Steel* (2011).

V posledních letech vydal humornou a oceňovanou trilogii pro mladší čtenáře: *Eric Vale Epic Fail*, *Eric Vale Super Male*, *Eric Vale Off the Rails*. O ilustrace v knihách se postaral Bauerův syn Joe, který je talentovaným umělcem a filmovým tvůrcem.

Bauer se dnes psaním živí. S jeho knihami se často pracuje na školách, a proto je zván na různé přednášky, workshopy a festivaly napříč Austrálií. Jeho popularita sahá i za australské hranice – byl pozván do Indonésie, Číny, Mnichova či Edinburgu (web autora).

2.5.2 Představení díla

Průvodcem a vypravěčem románu je čtrnáctiletý chlapec s ojedinělým jménem, za něž se stydí a jehož zásluhou je terčem všemožných úšklebků. Jmenuje se totiž Izmael. Jeho rodiče se nechali inspirovat Hermanem Melvilem a jeho obsáhlým námořnickým románem *Bílá velryba*, kde se jméno Izmael objevuje. Izmael nemá žádnou zbraň k obraně proti svým spolužákům, a tak se škádlením a šikanováním nedokáže nic udělat. Sám sebe navíc neustále podceňuje a podrývá své sebevědomí. Jeho život změní až příchod nového spolužáka jménem

Scoobie, který se i přes jeho výrazné odlišnosti zákeřných spolužáků nebojí a má odvahu jim čelit. Scoobie vyvolá rozruch, když prohlásí, že už z ničeho nemá strach. Toto tvrzení zapůsobí jako nová motivace k šikaně ze strany spolužáků, kteří nic netuší o Scoobieho vážné operaci, po níž získal pocit nezdolné odvahy. Scoobieho silná osobnost zvládne zamezit šikaně vůči němu i vůči Izmaelovi, se kterým se spřátelí. Společně čelí novému dobrodružství – debatní soutěži. Izmael překoná své limity a hranice a jeho život se začne pomalu měnit.

O románu nakladatel píše: „*Statečná a humorná kniha o zmužilosti a odvaze, debatním klání, klukovském přátelství i recept, jak se nezaleknout zastrašování.*“ (Bauer, 2011) A právě pro tyto důvody jsem ji vybrala. Navzdory vážnému problému šikany působí kniha humorně a odlehčeně, což může učitel vhodně využít při řešení tohoto výchovného problému. Krom toho je příběh o Izmaelovi velmi čtivý, za což vděčí především vhodně zvolenému jazyku vyprávění.

3 Didaktické náměty pro práci s vybranými texty s tematikou šikany ve výuce na 2. stupni základní školy

Třetí část diplomové práce předkládá konkrétní didaktické náměty pro práci se zvolenými beletristickými texty. Cílem této části je představit různé možnosti práce s tematikou šikany ve výuce na 2. stupni základní školy. Postupně budou předloženy jednotlivé pracovní listy založené na ukázkách z vybraných beletristických textů pro děti a mládež. Spojuje je téma šikany. Žáci by měli pochopit, že se jedná o chování, které se vymyká normálu, a taktéž by si měli být vědomi, že jde o problém, který lze řešit. Pracovní listy jsou využitelné v hodinách literárních výchovy (případně občanské výchovy) a zároveň při prevenci šikany v rámci třídy. Pracovní listy rozvíjí některé z klíčových kompetencí (kompetence sociální a personální, komunikativní, k řešení problémů), zapracovávají průřezové téma Osobnostní a sociální výchova a podporují mezipředmětové vztahy, propojují především český jazyk a občanskou výchovu (RVP ZV, 2015). Pracovní listy jsou umístěny v přílohách.

Pro didaktické náměty byly vybrány čtyři knihy představené v předchozí kapitole. Knihy získaly četná ocenění a kladné ohlasy jak od kritiků, tak od čtenářů. Jedná se o tři díla zahraničních autorů a jedno dílo napsané českou autorkou. V pracovních listech se objevují pouze úryvky z nich. Výběr úryvků probíhal pečlivě. Ačkoliv všechny vypráví o problému šikany, lze tvrdit, že každý úryvek pojímá šikanu jiným způsobem. Ve všech ukázkách vystupují hrdinové chlapci. Důvodem je nedostatek kvalitních textů s dívčí hrdinkou. K úryvkům se vážou úkoly, skrze které si žáci text lépe osvojí a uvědomí si jeho obsah a poselství. Při tvorbě pracovních listů se autorka práce inspirovala například v publikaci Rozvoj čtenářství napříč školou (2011) či na webových stránkách Mgr. Ludmily Kovaříkové, která zde nabízí pestrou paletu aktivit (web autorky). Úkoly jsou v pracovních listech označeny buď symbolem otazníku, nebo symbolem hlavy. Symbol otazníku představuje úkoly, jejichž odpověď je možné nalézt v textu ukázky, symbol hlavy označuje úkoly, při kterých je nezbytné zamyšlení žáků. Úkoly jsou orientovány jak na rozvoj čtenářské gramotnosti, tak na osobnostní rozvoj žáků. V této kapitole jsou uvedena zadání úkolů i s možnými odpověďmi žáků.

Žáci mají možnost ohodnotit danou ukázkou i samotný pracovní list. K hodnocení poslouží čtyři palce. Počet vybarvených palců značí žákovo kladné či záporné hodnocení. Pracovní listy obsahují informaci o doporučeném ročníku, avšak tato informace je pouze orientační. Vždy záleží na vyučujícím a na třídě, v níž má být pracovní list realizován. S tím se pojí fakt, že

některé otázky mohou na žáky působit příliš důvěrně a osobně, což by v některých třídách nemuselo vést ku prospěchu. Opět závisí na správné volbě učitele.

3.1 Pracovní list I – Útěk Kryšpína N.

Cílem pracovního listu I je seznámit žáky s hrdinou příběhu, který má handicap v podobě sluchového postižení, díky němuž se liší od ostatních spolužáků a díky němuž se stal obětí šikany. Z vybrané ukázky se žáci dozví jak o šikanování, tak o Kryšpínově rodinném zázemí. V závěru pracovního listu žáci vytvoří pro hrdinu manuál proti šikaně.

Ročník: 6. – 7.

Pomůcky: nakopírovaný pracovní list I (příloha 1), psací potřeby

Klíčová témata pracovního listu: dítě s handicapem, zničení kompenzační pomůcky, pocit slabosti před agresory, neúplná rodina, finanční tíseň

Časová organizace: Pracovní list obsahuje celkem 15 úkolů. Některé z nich jsou umístěny před samotnou ukázkou, další až po ní. Učitel rozdá pracovní listy, žáci pracují samostatně. Po vyplnění pracovního listu následuje společné sdílení odpovědí. Samotná časová organizace závisí na vyučujícím a také na konkrétní třídě, v níž bude pracovní list využit.

Klíčové kompetence: kompetence sociální a personální, komunikativní, k řešení problémů

1. **úkol:** Žáci se zamyslí nad názvem knihy a napíší nápady, před čím nebo proč by mohl Kryšpín utíkat.

Možné odpovědi žáků: *Kryšpín utíká před nějakým problémem. Kryšpín utíká z domu, má strach z rodičů. Kryšpín utíká ze školy. Utíká před něčím, čeho se bojí – třeba před strašidlem.*

2. **úkol:** Žáci napíší do čtyř prázdných bublin slova, která se jim spojují se slovem útěk.

Možné odpovědi žáků: *volnost, strach, svoboda, úkryt, rychlost, vzdálenost, dálka*

3. **úkol:** Žáci zhodnotí, zda je útěk správným řešením problému-a přidají zdůvodnění.

Možné odpovědi žáků: *Ano, protože problému utečeš a nemusíš ho řešit. Ne, protože se ten problém sám nevyřeší.*

4. **úkol:** Žáci popíší, jak své problémy řeší oni sami.

Možné odpovědi žáků: *Já nic neřeším. Když mám problém, jdu za kamarádkou. Někdy to řeknu rodičům, někdy bráchovi. Já řeším problémy sama.*

5. **úkol:** Žáci si pozorně přečtou ukázkou z knihy.

6. **úkol:** Žáci vlastními slovy vysvětlí, co jsou brouci a k čemu Kryšpínovi slouží.

Možné odpovědi žáků: *Pomáhají Kryšpínovi slyšet. Kryšpín by bez nich nic neslyšel. Je to naslouchátko, Kryšpín pak slyší.*

7. **úkol:** Žáci objasní, kdo je to „baminka“, a pokusí se ji na základě ukázky charakterizovat.

Možné odpovědi žáků: *Baminka je nejspíš Kryšpínova babička. Je hodná, stará se o Kryšpína. Je to starší paní, která nemá moc peněz.*

8. **úkol:** Žáci zkusí popsat prostředí, v němž se Kryšpín nachází, a určí čas.

Možné odpovědi žáků: *Kryšpín je v lese a je nad ránem. Kryšpín bloudí lesem v noci. Nachází se v lese a rozednívá se. Potemnělý les hodně brzo ráno.*

9. **úkol:** Žáci vysvětlí příčinu Kryšpínova útěku.

Možné odpovědi žáků: *Protože se bál jeho spolužáků. Protože měl všeho dost. Protože se hrozně naštvál na kluky a na všechny v chatě. Protože nevěděl, co by měl dělat. Protože mu kluci podruhé zničili brouky.*

10. **úkol:** Žáci popíší zážitek, na který Kryšpín v ukázce vzpomíná.

Možné odpovědi žáků: *Na léto, když ho kluci schválně shodili do bazénu, i když měl brouky. Na to, jak mu Srpen a Denis zničili na koupališti jeho nové brouky. A na to, jak moc brečel, protože věděl, že brouci jsou strašně drazí.*

11. **úkol:** Žáci mají odhadnout, co Kryšpína na vzpomínce nejvíc mrzí a jaké pocity v něm vyvolává.

Možné odpovědi žáků: *Nejvíc ho mrzí zničení brouci. Nejvíc ho mrzí to, že brečel před spolužáky. Nejvíc ho mrzí, že musel bamince lhát. Vzpomínka v něm vyvolává smutek, zlost, stud, pocit malého vítězství nad spolužáky.*

12. úkol: Žáci se pokusí zamyslet nad tím, proč se Kryšpín nechce se svým problémem nikomu svěřit.

Možné odpovědi žáků: *Protože se stydí. Protože má strach, že by se mu někdo ještě vysmál. Protože nemá dost odvahy. Protože to nechce s nikým řešit. Protože má strach, že by to pak bylo ještě horší.*

13. úkol: Žáci se vžijí do Kryšpínovy situace a objasní, jak by se chovali oni sami.

Možné odpovědi žáků: *Já bych je zmlátil. Já bych to řekla rodičům. Nenechala bych si to líbit, bránila bych se. Řekl bych to staršímu bráchovi a ten by je srovnal.*

14. úkol: Žáci si z ukázky vyberou část, která je nejvíce zaujala, a vysvětlí svůj výběr.

Možné odpovědi žáků:

Zaujala mě tato pasáž: To byla chvíle, kdy opravdu brečel. Ponížením, že se ani nepokoušejí s ním mluvit. Že mu to napsali. Nezadržitelně tenkrát brečel, ale jen očima. A protože právě vylezl z bazénu, naštěstí to na něm nepoznali. Z chlorované vody bývají oči zarudlé.

Protože: Kryšpín nechtěl, aby si kluci mysleli, že brečí kvůli tomu, co mu provedli. Snažil se maskovat a podařilo se mu to. Nechtěl se před kluky ještě víc ztrapnit.

15. úkol: Žáci vytvoří plán boje proti šikaně.

Možné odpovědi žáků: *1. Nenechat si to pro sebe., 2. Říct to rodičům (bamince) a ve škole třídnímu., 3. Naučit se bránit, 4. Vyříkat si to s kluky.*

3.2 Pracovní list II – Útěk Kryšpína N.

Pracovní list II si klade za cíl ukázat žákům pohled na šikanu ze strany učitele. Zvolená ukázka popisuje beznaděj učitele při Kryšpínově zmizení. Krom toho se žáci dočtou o faktu, že učitel o šikanování Kryšpína něco věděl. Žáci si představí sami sebe v roli učitele a zamyslí se, jak by jednali oni sami. Pro žáky může být zajímavou aktivitou příprava otázek pro rozhovor s vybranou postavou příběhu.

Ročník: 6. – 7.

Pomůcky: nakopírovaný pracovní list II (příloha 2), psací potřeby

Klíčová témata pracovního listu: odpovědnost učitele, chyba, pocit viny, výchova prarodičem

Časová organizace: Pracovní list tvoří 12 úkolů. Některé z nich předchází ukázka a některé se k ní pak váží. Učitel rozdává pracovní listy, žáci pracují samostatně. Po vyplnění pracovního listu následuje společné sdílení odpovědí. Samotná časová organizace závisí na vyučujícím a také na konkrétní třídě, v níž bude pracovní list využit.

Klíčové kompetence: kompetence sociální a personální, komunikativní, k řešení problémů

1. **úkol:** Žáci zavzpomínají a napíší, zda se někdy ztratili a jak a kde k tomu došlo.

Možné odpovědi žáků: *Ztratil jsem se jednou na pouti, kde bylo moc lidí. Byl jsem na .kolotoči, nevšiml si rodičů a vydal se je hledat. Jednou jsem se ztratila v nákupním centru v hračkářství. Utekla jsem totiž rodičům, protože jsem zahlédla hračku, po které jsem toužila. Nikdy jsem se neztratil.*

2. **úkol:** Žáci popíší pocity, jež v dané situaci prožívali. Nebo popíší pocity dítěte, které se ztratí.

Možné odpovědi žáků: *Hrozně jsem se bála, že už nikdy neuvidím rodiče. Bála jsem se, že už mě nikdy nikdo nenajde. Měla jsem velký strach. Takové dítě se bojí, protože je samo.*

3. **úkol:** Žáci vyjádří pocity rodičů při ztrátě dítěte a zamyslí se nad tím, co se zmizením mohou udělat.

Možné odpovědi žáků: *Rodiče se o své dítě hrozně moc bojí. Zavolají policii. Jsou ve stresu a mají strach. Zkusí dítěti volat, nebo rovnou zavolají policii. V takové chvíli rodiče šílí, snaží se dítě sami hledat.*

4. **úkol:** Žáci vyjádří pocity učitelů, kteří měli na starosti Kryšpína, jenž utekl během školy v přírodě. Zamyslí se nad možnostmi řešení takové situace.

Možné odpovědi žáků: *Učitelé se bojí, protože mají Kryšpína na starosti, mají za něj zodpovědnost. Pokusí se ho hledat, ale určitě zavolají policii. Učitelé jsou v obrovském stresu, protože by mohli jít třeba i do vězení. Zavolají policii a kriminálku.*

5. **úkol:** Žáci si pozorně přečtou ukázku z knihy.

6. **úkol:** Žáci vypíší projevy šikany, o nichž Kryšpínův učitel věděl.

Možné odpovědi žáků: *Věděl, že se mu spolužáci smáli za různé věci, třeba za oblečení. Věděl, že mu spolužáci vymysleli škaredou přezdívku. Slyšel, jak se mu spolužáci vysmívají.*

7. **úkol:** Žáci zhodnotí učitelův přístup k šikaně.

Možné odpovědi žáků: *Učitel řešil šikanu špatně, protože s ní vůbec nic nedělal, i když o ní věděl. Učitel šikanu neřešil správně, ale co mohl dělat, když se kluci ani po jeho kázání nepolepšili. Nevím, jestli ji řešil správně nebo špatně. Ale Kryšpín s ní taky nic nedělal.*

8. **úkol:** Žáci představí jejich přístup k šikaně v roli učitele.

Možné odpovědi žáků: *Já bych se také pokusila klukům domluvit, ale sledovala bych jak se chovají. Já bych udělala všechno jinak. Kluky bych potrestala hned. Já nevím, jak bych jednal. Určitě bych se snažil Kryšpínovi pomoci.*

9. **úkol:** Žáci popíší Kryšpínovo rodinné zázemí.

Možné odpovědi žáků: *Kryšpín žije jenom s babičkou, která se o něj skvěle stará. Kryšpín nezná svého otce ani matku, vychovává ho babička, která dělá, co může. Kryšpína opustili rodiče, a tak ho má na starost babička. Jeho babička se mu snaží rodiče vynahradit.*

10. **úkol:** Žáci se zamyslí nad situací, kdy by je vychovával některý z prarodičů.

Možné odpovědi žáků: *Bylo by to divné. Mám svou babičku rád, ale v něčem mi vůbec nerozumí. Bylo by to skvělé! Ale jen na chvíli. Babička by mi dovolila mnohem víc věcí než rodiče. To by bylo hrozné. S dědou a babičkou si moc nerozumím. Moc se nevidáme. Jsou už hodně staří.*

11. **úkol:** Žáci vytvoří vlastní závěr příběhu o Kryšpínově útěku.

Možné odpovědi žáků: *Policie najde Kryšpína v lese. Jeho třídní učitel se postará o potrestání spolužáků. Ve třídě se začnou kamarádit s Kryšpínem. Kryšpín bude žít spokojený život s babičkou.*

Policie objeví Kryšpína až za dva dny, proto bude muset pobýt v nemocnici. Zatímco bude v nemocnici, učitelé potrestají jeho spolužáky. A až se vrátí všichni se mu omluví. Kryšpín ale nakonec změní školu a bude šťastný.

12. úkol: Žáci si zvolí jednu z postav a sepíše otázky, na které by se při rozhovoru zeptali.

Možné odpovědi žáků:

Proč jste se, pane učiteli, víc nezajímal o svou třídu? Proč jste nic neudělal s šikanou?

Jak jste kluky potrestal? Měl jste výčitky svědomí?

Proč jste šikanovali Kryšpína? Co vám udělal? Zkusili jste si představit, jak mu bylo?

Co kdyby takto šikanoval někdo vás? Museli jste Kryšpínovi brouky zaplatit?

3.3 Pracovní list III – Tohle jsem udělal:

Cílem třetího pracovního listu je přimět žáky zamyslet se nad charakteristikou oběti šikany a seznámit se s hrdinou knihy. Ukázka líčí hodinu přírodopisu, na níž se spolužáci vysmívají Loganovi přímo před nevšimavou vyučující. Žáci posoudí, zda a jak by vyučující zasáhla, kdyby si incidentu všimla. Žáci se pokusí vcítit do postavy Logana.

Ročník: 7. - 9.

Pomůcky: nakopírovaný pracovní list III (příloha 3), psací potřeby, slovník cizích slov, přístup k internetu

Klíčová témata pracovního listu: pasivita, sebevědomí

Časová organizace: Pracovní list obsahuje 11 úkolů. Část z nich je zařazena před ukázkou a část za ni. Učitel rozdá pracovní listy, žáci pracují samostatně. Po vyplnění pracovního listu následuje společné sdílení odpovědí. Samotná časová organizace závisí na vyučujícím a také na konkrétní třídě, v níž bude pracovní list využit.

Klíčové kompetence: kompetence sociální a personální, komunikativní, k řešení problémů

1. úkol: Žáci charakterizují vzhled a povahu oběti šikany.

Možné odpovědi žáků:

vzhled – *vypadá slabě, není krásný, má divný obličej, je tlustý, malý, vysoký, nosí brýle, na první pohled působí divně.*

povaha – *nevěří si, nemá sebevědomí, tichý, nenápadný, až moc hodný, bojácný, má často depresi, stydlivý, uzavřený, neprojevuje se.*

2. úkol: Žáci napíší pět spouštěčů šikany.

Možné odpovědi žáků: *divný vzhled, dobré známky (šprt), nezapadá do kolektivu, neumí žertovat, handicap, různé odlišnosti, cokoliv.*

3. **úkol:** Žáci si pozorně přečtou ukázkou z knihy.
4. **úkol:** Žáci na základě ukázky charakterizují hlavní postavu knihy (Logana).
Možné odpovědi žáků: *nemá sebevědomí, neumí se bránit, tichý, bojácný, teenager, 13–14 let, není oblíbený, oplácáný, flegmatik, zapomnětlivý.*
5. **úkol:** Žáci shrnou obsah ukázky.
Možné odpovědi žáků: *Na hodině přírodopisu si utahují spolužáci z Logana, který je při těle. Při hodině přírodopisu spolužáci ukradli Loganovi koktejl na hubnutí a posmívají se mu. Logana šikanují jeho spolužáci, on se vůbec nebrání. Na hodině přírodopisu si spolužáci dobírají Logana, vyučující si toho nevšimne.*
6. **úkol:** Žáci vysvětlí, proč Logan pije hubnoucí koktejly.
Možné odpovědi žáků: *Logan je pije, protože chce zhubnout. Protože si připadá tlustý. Protože není spokojený s tím, jak vypadá.*
7. **úkol:** Žáci objasní, čeho spolužáci využili při utahování si z Logana.
Možné odpovědi žáků: *Využili nepozornosti učitelky a vhodné chvíle. Využili hubnoucího koktejlu, který našli v batohu, k tomu, aby se Loganovi mohli smát. Věděli, že Logan na jejich posměch nebude reagovat a „nepráskne“ je.*
8. **úkol:** Žáci posoudí, zda a jak by vyučující zasáhla, kdyby viděla posměšky spolužáků.
Možné odpovědi žáků: *Já si myslím, že by spolužákům vynadala a přinutila je dávat pozor v hodině. Myslím si, že by nezasáhla, ale donutila je pracovat v hodině. Rozhodně by zakročila a poslala spolužáky do ředitelny.*
9. **úkol:** Žáci popíší Loganovu reakci na posměch a zamyslí se nad svou vlastní reakcí.
Možné odpovědi žáků: *Logan neudělal nic, já bych se s nimi pohádal. Logan nereagoval, já bych si nenechala nadávat. Logan je nechal posmívat se mu, já bych si šla stěžovat za paní učitelkou.*
10. **úkol:** Žáci si vyhledají význam pojmu palindrom a sami jeden vymyslí.
Možné odpovědi žáků: *krk, SOS, Anna, level, aha, děd, oko, Kobyla má malý bok.*

11. úkol: Žáci uvedou knihy, které by věnovali Loganovi.

Možné odpovědi žáků: *Já bych Loganovi koupila knihu o sebeobraně, aby se naučil bránit. Loganovi by se mohla líbit kniha o palindromech, protože je má rád. Loganovi bych půjčila Harryho Pottera, protože Harry musel být odvážný.*

3.4 Pracovní list IV – Tohle jsem udělal:

Pracovní list IV směřuje k pochopení bezmoci rodiče šikanovaného dítěte, což zvolená ukázka velmi reálně vyobrazuje. Pracovní list žákům nabízí možnost podívat se na zmíněnou situaci hned z několik úhlů. Žáci se také rozhodnou, komu a proč by knihu *Tohle jsem udělal:* doporučili.

Ročník: 7. - 9.

Pomůcky: nakopírovaný pracovní list IV (příloha 4), psací potřeby

Klíčová témata pracovního listu: stud, uzavřenost, bezmoc rodiče

Časová organizace: Pracovní list sestává z 12 úkolů, jež jsou zařazeny za ukázku. Učitel rozdá pracovní listy, žáci pracují samostatně. Po vyplnění pracovního listu následuje společné sdílení odpovědí. Samotná časová organizace závisí na vyučujícím a také na konkrétní třídě, v níž bude pracovní list využit.

Klíčové kompetence: kompetence sociální a personální, komunikativní, k řešení problémů

1. úkol: Žáci si pozorně přečtou ukázku z knihy.

2. úkol: Žáci vyjmenují postavy vystupující v ukázce.

Možné odpovědi žáků: *Logan, Bruce a jeho kumpáni, Loganův táta.*

3. úkol: Žáci v jedné větě vyjádří obsah ukázky.

Možné odpovědi žáků: *Šikanovaný Logan se nechce svěřit svému tátovi. Nešťastný táta chce znát informace o svém synovi.*

4. úkol: Žáci zkusí odhadnout, kdo je dr. Benson.

Možné odpovědi žáků: *dětský doktor, psycholog, psychiatr, Loganův lékař.*

5. úkol: Žáci zdůvodní, proč Logan nechtěl tátovi nic říct.

Možné odpovědi žáků: *Protože se styděl. Protože se nechtěl nikomu svěřovat. Protože se bál, že táta bude chtít jeho problémy řešit.*

6. **úkol:** Žáci napíší, co mohl Loganův táta dělat s tím, že mu Logan nechtěl nic říct.

Možné odpovědi žáků: *Nemohl dělat nic, protože Logan mu to nechtěl říct. Mohl se pokusit Logana přinutit k odpovědi. Mohl mu něco slíbit, ale nevím, zda by to zabralo.*

7. **úkol:** Žáci se vžijí do role rodiče šikanovaného dítěte a napíší, jak by takovou situaci řešili.

Možné odpovědi žáků: *Já bych nedal Loganovi pokoj, dokud by se nepřiznal. Já bych vzala Logana do cukrárny a u dortu bych si s ním promluvila. Hlavně bych na něj netlačila, protože pak by mi nechtěl říct vůbec nic. Já bych šla okamžitě do školy. Já bych šel vynadat Loganovým spolužákům.*

8. **úkol:** Žáci uvedou osoby, kterým se svěřují, když mají problém.

Možné odpovědi žáků: *kamarádka, kamarád, rodiče, starší bratr, starší sestry, babička, sestřenice.*

9. **úkol:** Žáci doplní čtyři slova, která se jim pojí se slovem pláč.

Možné odpovědi žáků: *smutek, zlost, radost, prohra, bolest, kapesník, slzy, beznaděj.*

10. **úkol:** Žáci zavzpomínají, kdy naposledy plakali před někým cizím a jak se tehdy cítili.

Možné odpovědi žáků: *Naposledy jsem brečel na zastávce autobusu, protože jsem zjistil, že mi ukradli peněženku. Cítil jsem se hrozně, měl jsem zlost a strach. Brečela jsem na koncertě oblíbené kapely, hráli totiž jejich nejdojemnější píseň. Ostatní fanoušci také brečeli, byla to krásná chvíle. Rozbrečela jsem se v tramvaji a bylo mi hrozně trapně.*

11. **úkol:** Žáci určí Loganovu největší slabinu.

Možné odpovědi žáků: *Loganova největší slabina je strach. Logan nikdy nic neudělá, nechá si vše líbit. Myslím si, že největší slabinou je nicedělání s problémem. Myslím si, že Loganovou největší slabinou je stud.*

12. **úkol:** Žáci se zamyslí, komu a proč by doporučili knihu *Tohle jsem udělal:*.

Možné odpovědi žáků: *Mamce, protože ráda čte., Kamarádovi, který v minulosti šikanoval spolužáka, aby viděl, jaké to je., Paní učitelce, protože učí občanskou výchovu a tato kniha by se jí mohla líbit.*

3.5 Pracovní list V – Volání netvora

Pracovní list V si klade za cíl seznámit žáky s hrdinou, přimět je zamýšlet se nad souvislostmi příběhu a naučit je předvídat děj. Žáci jsou prostřednictvím pracovního listu vybízeni k přemýšlení nad vážnými tématy, jako je například nemoc rodiče, lhostejnost okolí či zrada přítele.

Ročník: 8. – 9.

Pomůcky: nakopírovaný pracovní list V (příloha 5), nakopírovaná druhá a třetí část ukázky (příloha 6 a 7) psací potřeby

Klíčová témata pracovního listu: přátelství, nemoc rodiče, lhostejnost

Časová organizace: Pracovní list je navržen pro metodu čtení s předvídáním, obsahuje tři ukázky a 17 úkolů, což znamená, že je časově náročnější a vyžaduje alespoň dvě souvislé hodiny literární výchovy. Samotná časová organizace závisí na vyučujícím a také na konkrétní třídě, v níž bude pracovní list využit. Žáci pracují samostatně a učitel funguje jako průvodce, protože jim postupně rozdává další části ukázky. Ke sdílení odpovědí dochází po jednotlivých částech.

Klíčové kompetence: kompetence sociální a personální, komunikativní, k řešení problémů

1. **úkol:** Žáci si pozorně přečtou ukázku z knihy.

2. **úkol:** Žáci vyjmenují postavy vyskytující se v ukázce.

Možné odpovědi žáků: *Conor, Harry, Anton, Sully, Lily.*

3. **úkol:** Žáci objasní vztahy mezi postavami.

Možné odpovědi žáků: *Harry, Sully a Anton napadli Conora, kterého se zastala Lily. Lily je Conorova kamarádka a Harry, Sully a Anton jsou jejich nepřátelé. Conora šikanovali Harry, Anton a Sully. Lily je jeho kamarádka, která mu pomůže.*

4. **úkol:** Žáci určí místo, kde se ukázka odehrává.

Možné odpovědi žáků: *Ukázka se odehrává před školou. Venku na školním dvoře. Na školním dvorku, kde je křoví.*

5. **úkol:** Žáci popíší Conorovu reakci na urážku od spolužáků.

Možné odpovědi žáků: *Conorovi se stáhl žaludek. Conor se rozčílil, ale než stačil něco udělat, přišla Lily. Conora pálila zlost.*

6. **úkol:** Žáci vysvětlí použití pojmu „plešatá maminka“.

Možné odpovědi žáků: *Spolužák to řekl, protože Conorova maminka nemá moc vlasů. Protože Conorova maminka má vlasy ostříhané na ježka. Conorova maminka je nemocná a nemá vlasy.*

7. **úkol:** Žáci odhadnou, komu patří zkázonosný hlas.

Možné odpovědi žáků: *paní učitelce, panu řediteli, školníkovi, dalšímu kamarádovi Harryho.*

8. **úkol:** Žáci navrhnou pokračování ukázky.

Možné odpovědi žáků: *Lily se otočí a uvidí, že tam stojí ředitel. Řekne mu o šikanování Conora. Kluci dostanou dvojky z chování.*

Zkázonosný hlas patřil panu školníkovi, který je odvede do ředitelny. Paní ředitelka si vyslechne všechny žáky. Harry, Anton a Sully budou potrestáni.

9. **úkol:** Žáci si pozorně přečtou pokračování ukázky.

10. **úkol:** Žáci shrnou obsah druhé části ukázky.

Možné odpovědi žáků: *Na dvorku se objevila slečna Kwanová. Lily jí řekla, že kluci ubližovali Conorovi. Ale Conor řekl, že to není pravda. A do kanceláře musela jít Lily.*

11. **úkol:** Žáci uvedou, zda je v ukázce něco překvapilo.

Možné odpovědi žáků: *Překvapila mě reakce Conora. Překvapilo mě, že Conor zradil Lily. Překvapilo mě, že Conor neudal Harryho.*

12. **úkol:** Žáci zkusí určit, proč Conor neřekl slečně Kwanové pravdu.

Možné odpovědi žáků: *Protože se bál, že ho Harry zbije. Protože se styděl, že ho chtěla ochraňovat Lily. Protože ho Lily rozčílila.*

13. úkol: Žáci se vžijí do postavy Lily a přepíše situaci z jejího pohledu.

Možné odpovědi žáků: *Šla jsem o přestávce přes školní dvůr a viděla, jak si Harry, Anton a Sully dovolují na Conora. Dost mě to rozčílilo, tak jsem si řekla, že mu pomůžu. Když se Sully začal posmívat Conorovi za jeho mámu, nevydržela jsem to a vrazila do něj. A zrovna v téhle chvíli přišla slečna Kwanová. Řekla jsem jí, proč jsem do Sullyho vrazila. Ale to jsem netušila, co přijde. Conor mě zklamal. Místo aby řekl pravdu, kryl Harryho a jeho kamarády. Vůbec jsem to nechápala, navíc do kanceláře jsem musela jen já.*

14. úkol: Žáci si pozorně přečtou pokračování ukázky.

15. úkol: Žáci shrnou obsah třetího pokračování ukázky.

Možné odpovědi žáků: *V ukázce byly informace o Conorově mamince, která je vážně nemocná – má rakovinu. Když se to dozvěděla Lily, řekla o tom několika kamarádkám a ty to řekly dalším. Až o tom pak věděli všichni. Začali se ke Conorovi divně chovat, nebavili se s ním. Harry a jeho kamarádi si začali Conora dobírat.*

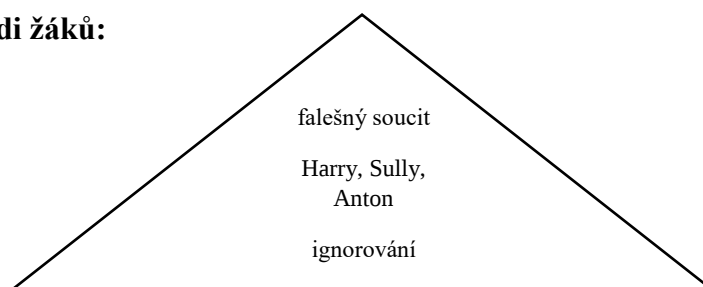
16. úkol: Žáci uvedou, co je na ukázce překvapilo a co tušili.

Možné odpovědi žáků: *Překvapila mě Lily, neměla to nikomu říkat. Překvapila mě reakce spolužáků. Překvapilo mě, že Conorova maminka onemocněla rakovinou. Překvapilo mě, že Conorovu mámu nemohou vyléčit.*

Tušila jsem, že Lily něco provedla Conorovi. Tušil jsem, že Conor nemá moc přátel. Tušil jsem, že Conor není moc oblíbený. Tušila jsem, že Conorova mamka nebude zdravá.

17. úkol: Žáci zhodnotí, co Conorovi ve škole vadilo.

Možné odpovědi žáků:

18. úkol: Žáci se zamyslí nad tím, co podle Conora znamená být neviditelný.

Možné odpovědi žáků: *Spolužáci a kamarádi ho přehlíží, jako by ani neexistoval. Bojí se s ním mluvit, protože možná neví jak. A proto se Conorovi vyhýbají, jak jen můžou.*

19. úkol: Žáci ilustrují své vlastní chování ke Conorovi.

Možné odpovědi žáků: *Já bych se k němu choval normálně. Šel bych s ním ven, třeba zahrát fotbal. Já bych se k němu asi taky chovala divně, navrhla bych mu pomoc. Já bych se k němu chtěl chovat normálně, ale asi bych někdy přemýšlel nad jeho mamkou. Mohli bychom si zajít na hokejový zápas.*

20. úkol: Žáci se zamyslí nad Conorovým strachem.

Možné odpovědi žáků: *Určitě má strach o svoji mamku. Strach má z Harryho, Antona a Sullyho. Možná má trochu strach z Lily. Možná má strach sám o sebe. Conor má trochu strach ze slečny Kwanové.*

3.6 Pracovní list VI – Volání netvora

Cílem pátého pracovního listu je pochopení významu trestu a soucitu v životě člověka. Pracovní list žákům předkládá otázky, skrze které se nad nimi zamyslí. Žáci si vyzkouší metodu pětílístku vedoucí k rozvoji čtenářské gramotnosti. Výběr vhodné hudby k dané ukázce zpestří práci žáků.

Ročník: 9.

Pomůcky: nakopírovaný pracovní list VI (příloha 8), psací potřeby

Klíčová témata pracovního listu: zloba, trest, (falešný) soucit, touha

Časová organizace: Pracovní list se skládá z 11 úkolů. Úkoly jsou umístěny za textem ukázky. Učitel rozdává pracovní listy, žáci pracují samostatně. Po vyplnění pracovního listu následuje společné sdílení odpovědí. Samotná časová organizace závisí na vyučujícím a také na konkrétní třídě, v níž bude pracovní list využit.

Klíčové kompetence: kompetence sociální a personální, komunikativní, k řešení problémů

1. úkol: Žáci si pozorně přečtou ukázku z knihy.

2. úkol: Žáci vymyslí tři slova vystihující ukázku.

Možné odpovědi žáků: *odplata, trest, zlost, smysl, obrana, útok, problém, lítost.*

3. **úkol:** Žáci vytvoří název kapitoly.

Možné odpovědi žáků: *Conor a trest, Conor v ředitelně, Potrestaný nepotrestaný, Útok a následky, Sám proti všem.*

4. **úkol:** Žáci zdůvodní Conorovu návštěvu v ředitelně.

Možné odpovědi žáků: *Musel jít do ředitelny kvůli útoku na Harryho. Byl tam, protože napadl Harryho v jídelně. Čekal na trest za zbití Harryho.*

5. **úkol:** Žáci popíší atmosféru v ředitelně.

Možné odpovědi žáků: *Atmosféra byla hustá. Atmosféra byla nepříjemná, protože paní ředitelka byla rozčilená. Nebyla tam příjemná atmosféra.*

6. **úkol:** Žáci předloží důvod, proč se Harryho rodiče zalekli, když se dozvěděli o šikaně.

Možné odpovědi žáků: *Měli strach, že by z toho měl Harry problémy. Měli strach, protože by se nemusel dostat na školu, na kterou chtěl. Báli se, že se šikana Conora začne řešit.*

7. **úkol:** Žáci vytvoří pětilístek³ na téma soucit.

Možné odpovědi žáků:

SOUCIT

POTŘEBNÝ CITLIVÝ

PODPOŘIT URAZIT POMOC

OBČAS KAŽDÝ RÁD SLYŠÍ

LÍTOST

8. **úkol:** Žáci vymyslí situace, v nichž člověk očekává soucit, a situace, kdy o něj nestojí.

³ *pětilístek* – pětiřádková aktivita, která pomáhá žáky aktivizovat a rozvíjí kritické myšlení, vyžaduje slučování informací a názorů do stručných výrazů, které popisují námět, autor má svůj názor nebo své pojetí tématu či vědomosti vyjádřit co nejvýstižněji (Altmanová, 2014)

Možné odpovědi žáků:

Soucít očekávám, když ...	O soucít nestojím, když...
<i>se mi nedaří v něčem, na čem mi záleží., ve chvíli, kdy potřebuji podpořit a potěšit., mi přijde, že jsem na problém sám.</i>	<i>něco pokazím a vím, že je to moje vina., mi projevuje soucít extrémně moc lidí., vím, že to ten člověk nemyslí vážně.</i>

9. úkol: Žáci objasní, proč Conor toužil po trestu.

Možné odpovědi žáků: *Conor toužil po trestu, protože cítil, že Harrymu ublížil. Chtěl být potrestán, protože všichni ho pořád jen litovali. Protože by si připadal divně, kdyby ho nikdo nepotrestal.*

10. úkol: Žáci se zamyslí, zda někdy také toužili po trestu.

Možné odpovědi žáků: *Nikdy se mi to nestalo. Když jsem rozbil okno a bál se přiznat. Když se na mě rodiče hrozivě naštváli, a já jsem chtěla, aby mi to odpustili.*

11. úkol: Žáci rozdělí ukázkou a vyberou vhodné písně k jednotlivým částem.

Možné odpovědi žáků: *první chvíle v ředitelně – Lithium (Nirvana), očekávání trestu – Beatiful day (U2), žádný trest nebude – The scientist (Coldplay), první půlka – Roots (Alice Merton), druhá půlka – Mad world (Gary Jules).*

3.7 Pracovní list VII – Neříkejte mi Izmael

Pracovní list VII směřuje k seznámení se s hlavním hrdinou, který se stal obětí posměchu kvůli svému jménu. Slýchává různorodé předělávky jména a přezdívky. Žáci se v jednom z úkolů pokusí vžít do osoby Izmaela a vymyslí pro něj co nejvhodnější dárek.

Ročník: 7.

Pomůcky: nakopírovaný pracovní list VII (příloha 9), psací potřeby

Klíčová témata pracovního listu: výsměch

Časová organizace: Pracovní list je tvořen 12 úkoly zařazenými za vybranou ukázkou. Učitel rozdá pracovní listy, žáci pracují samostatně. Po vyplnění pracovního listu následuje společné sdílení odpovědí. Samotná časová organizace závisí na vyučujícím a také na konkrétní třídě, v níž bude pracovní list využit.

Klíčové kompetence: kompetence sociální a personální, komunikativní, k řešení problémů

1. **úkol:** Žáci si pozorně přečtou ukázkou z knihy.
2. **úkol:** Žáci shrnou obsah ukázky pomocí návodné tabulky.

Možné odpovědi žáků:

KDY?	<i>na začátku školního roku</i>
KDE?	<i>ve škole sv. Daniela</i>
KDO?	<i>Izmael a Barry</i>
CO?	<i>Barry se začne Izmaelovi posmívat.</i>
PROČ?	<i>Protože mu přijde Izmaelovo jméno trapné, směšné a „srabácké“.</i>

3. **úkol:** Žáci vyjádří názor na Izmaela. Uvedou, co se jim na něm líbí a co naopak nelíbí.

Možné odpovědi žáků: *Izmael mi přijde v pohodě. Líbí se mi, že si ze sebe umí udělat legraci a taky že je vtipný. Občas to ale až moc přehání, to se mi nelíbí. Izmael vypadá jako fajn kluk. Má dobrý smysl pro humor. Nelíbí se mi, že se až moc podceňuje.*

4. **úkol:** Žáci se zamyslí, zda by mohli být s Izmaelem přáteli.

Možné odpovědi žáků: *Ano, protože, mi připomíná mého nejlepšího kamaráda. Ne, protože, bych si s ním vůbec nerozuměla (nekamarádím se s kluky). Asi jo, protože, máme podobný smysl pro humor.*

5. **úkol:** Žáci vytvoří název kapitoly.

Možné odpovědi žáků: *První setkání s Barrym, První den v nové škole, Jak se stát kašparem, Začátek trapnosti, Já a Barry, Můj život s Barrym.*

6. **úkol:** Žáci z textu vyberou slova či věty, které považují v ukázce za důležité.

Možné odpovědi žáků: *syndrom Izmaela Leseura, „srabácký“ jméno, ubohý „srabácký“ jméno, Moje jméno vyvolává u Barry Bagsleyho ty nejhorší vlastnosti., Mně samotnému dělalo potíže si zapamatovat, kdo vlastně jsem.*

7. **úkol:** Žáci objasní, co způsobilo, že sám Izmael začal považovat své jméno za ubohé.
Možné odpovědi žáků: *Mohl za to Barry! Vzpomněl si na situaci, kdy mu jeden kluk řekl, že mu trčí ucho. A přišlo mu to stejné. Může za to jeho křivé ucho!*
8. **úkol:** Žáci doplní větu, která platí, a zhodnotí své jméno.
Možné odpovědi žáků:
Mé jméno se mi líbí, protože se ke mně hodí, je to nejhezčí jméno v kalendáři, mi ostatní můžou říkat různými způsoby, je krátké, snadno se pamatuje, takové jméno nikdo nemá. Mé jméno se mi nelíbí, protože se ke mně moc nehodí, na něj lze vymyslet spoustu přezdívek, je zastaralé, je moc dlouhé.
9. **úkol:** Žáci vysvětlí význam svého jméno nebo příjmení.
Možné odpovědi žáků: *Vyoralová – myslím si, že moji předci nejspíš něco vyorali na poli. Hodný – to je jasné, jsem hodný, Kristýna – moje jméno pochází z Řecka a znamená Křesťanka, neznám význam ani jednoho – jsem originál.*
10. **úkol:** Žáci si vymyslí pseudonym.
Možné odpovědi žáků: *El Merak, Anela, Sisi, Jaco – B, Claire.*
11. **úkol:** Žáci se zamyslí nad Izmaelovými pocity a popíší je. Žáci si představí sami sebe v téže situaci.
Možné odpovědi žáků: *Izmael sice neustále vtipkoval, ale doopravdy ho mrzelo, jak se k němu Barry chová. Izmael se k šikaně postavil tak, že si z ní dělal legraci. Izmael se musel cítit strašně, protože se nedokázal Barrymu postavit. Já bych si nenechal takto nadávat! Já bych se cítila strašně. Jak se mi může někdo začít posmívat kvůli jménu? Hrozně by mě to štvalo, protože jméno není důvod k posměchu. Mrzelo by mě, kdyby se ke mně takto chovali na nové škole.*
12. **úkol:** Žáci vyberou vhodný dárek pro Izmaela.
Možné odpovědi žáků: *Já bych mu dal nové jméno, aby se mu už nemohli posmívat. Já bych mu dala víc odvahy, protože pak by se postavil Barrymu. Já bych mu koupila letenku na Bali, aby si odpočinul od školy a hlavně od Barryho.*

3.8 Pracovní list VIII – Neříkejte mi Izmael

Poslední předložený pracovní list si klade za cíl ilustrovat variabilitu projevů šikany a motivovat žáky k zamyšlení se nad pojmem odvaha. Žáci si vyzkouší metodu pětílísku vedoucí k rozvoji čtenářské gramotnosti a pokusí se vytvořit pokračování příběhu s novou postavou jich samých.

Ročník: 7.

Pomůcky: nakopírovaný pracovní list VIII (příloha 10), psací potřeby

Klíčová témata pracovního listu: odplata, odvaha, obavy

Časová organizace: Pracovní list je sestaven z 9 úkolů. Úkoly navazují na zvolenou ukázkou. Učitel rozdává pracovní listy, žáci pracují samostatně. Po vyplnění pracovního listu následuje společné sdílení odpovědí. Samotná časová organizace závisí na vyučujícím a také na konkrétní třídě, v níž bude pracovní list využit.

Klíčové kompetence: kompetence sociální a personální, komunikativní, k řešení problémů

1. **úkol:** Žáci si pozorně přečtou ukázkou z knihy.
2. **úkol:** Žáci shrnou ukázkou prostřednictvím tabulky.

Možné odpovědi žáků:

O čem ukázkou vypraví? (stručně, vlastními slovy, v bodech)	Co mě při čtení ukázkou napadlo? (jaké myšlenky mne napadly, co mi připomněla apod.)
<i>Izmaela šikanuje spolužák Barry. Izmael vymýšlí varianty, jak by se mu mohl postavit. Ale všechny jsou k ničemu. Izmael má strach, že kdyby se mu postavil, Barry mu to vrátí (zbije ho).</i>	<i>Ukázkou mi připomněla situaci v naší třídě na prvním stupni (ve třídě jsme měli taky Izmaela – Františka a Barryho – Romana). Ukázkou mi připomněla knížku, kterou jsem četl dřív Napadlo mě, že existuje hodně holek a kluků, kteří neví, jak se mají bránit</i>

3. **úkol:** Žáci najdou slova, kterým neporozuměli.

Možné odpovědi žáků: paskvil, repertoár, apelovat, argumentovat.

4. **úkol:** Žáci zhodnotí Izmaelovy návrhy na obranu a sami jeden návrh vymyslí.

Možné odpovědi žáků: *Ani jeden z návrhů není použitelný. Já bych to šla nahlásit třídnímu. Všechny nápady jsou na nic, protože pokaždé by vypadal jako hlupák Izmael. Já bych to Barrymu oplatil! Nápad s vyhrožováním není zase tak špatný, jen bych mu vyhrožoval něčím jiným (např. řeknu to řediteli).*

5. **úkol:** Žáci vytvoří pětilístek na téma odvaha.

Možné odpovědi žáků:

ODVAHA

NESTÁLÁ POTŘEBNÁ

NEBÁT SE PŘEKONÁVAT ZVÍTĚZIT

ODVAHA POMŮŽE PŘEKONAT PŘEKÁŽKY

STATEČNOST

6. **úkol:** Žáci zavzpomínají a popíší situaci, kdy jim naposledy chyběla odvaha.

Možné odpovědi žáků: *Mně naposledy chyběla odvaha bránit se v hádce. Mně chyběla odvaha přiznat se k průšvihů. Mně chyběla odvaha říct rodičům o pětce z matematiky. Nedokázala jsem projít stezku odvahy na letním táboře.*

7. **úkol:** Žáci povedou debatu s autorem.

Možné odpovědi žáků:

Co se mi autor ukázky snaží sdělit? Není jednoduché se s šikanou vypořádat. Ten, kdo bývá šikanovaný se neumí bránit. Ten, kdo šikanuje si najde jakýkoliv důvod. Šikanovaný neví, co má dělat.

Proč mi to říká? Abych pochopila, jak se šikanovaný člověk cítí. Protože chce upozornit na tento vážný problém.

Říká to jasně? Ano, dost jasně. Myslím si, že docela ano.

Šlo by to říci lépe? Jak? Kdyby Barry Izmaela zbil. Kdyby byl Izmael smutný, přijde mi, že si z toho zase až tak moc nedělá. Možná kdyby byl Izmael vážnější...

- 8. úkol:** Žáci vyberou dva filmy vhodné pro Izmaela, svůj výběr zdůvodní.

Možné odpovědi žáků: *Mikulášovy patálie, protože by ho Mikuláš mohl vážně rozesmát. Volání netvora, protože Conor ve škole taky prožíval šikanu. Hulk, protože je silný a dokáže si se vším poradit. Harry Potter-Draco mu dělal naschvály, ale Harry byl čestný, chytřejší a silnější.*

- 9. úkol:** Žáci vytvoří pokračování příběhu s novou postavou jich samých.

Možné odpovědi žáků:

V pololetí do třídy přišel nový spolužák Kuba. Začali jsme se brzo kamarádit, protože Kuba je přátelský a vtipný. Když jsem Kubovi řekl o Barrym, naštvál se a řekl, že takhle to rozhodně nenechá. Vymýšleli jsme různé plány. Barry mě jednoho dne začal znovu urážet, jenže tentokrát byl se mnou Kuba. Kuba se mě zastal a Barryho totálně ztrapnil. A od té chvíle mě nechal Barry na pokoji...

Závěr

Hlavním cílem diplomové práce bylo vytvořit didaktické náměty pro práci s vybranými texty s tematikou šikany pro výuku na druhém stupni základní školy.

První část vyobrazila šikanu jako výchovný problém druhého stupně základní školy. Vymezila pojem šikana, popsala jednotlivá stadia, vystihla její formy, charakterizovala oběti, agresory i další účastníky šikany a ukázala možnosti prevence.

Druhá kapitola představila zvolené tituly intencionální literatury pro děti a mládež s tematikou šikany, nastínila jejich děj a seznámila je s autory knih a jejich díly. Vznikly čtyři medailonky současných autorů. Kritérium výběru beletristických textů vyplynulo z tématu práce. Při volbě knih hrála roli také ocenění vzdělávacích či literárních institucí a čtenářů.

Poslední část práce předložila konkrétní didaktické náměty pro práci s vybranými texty. Didaktické náměty byly zpracovány do podoby pracovních listů, kterých celkem vzešlo osm. Ač všechny spojuje tematika šikany, každý z nich ji pojímá svým způsobem. V poslední kapitole jsou uvedena zadání úkolů i s příklady možných odpovědí žáků. Úkoly cílí jak na orientaci v textu, tak na zamýšlení se nad problémem šikany a jinými příbuznými problémy.

Autorka práce považuje vytyčené cíle za naplněné. Ke splnění dílčích cílů posloužila aktuální odborná literatura a ke splnění hlavního cíle práce posloužily úryvky vyobrazující problematiku šikany a především pracovní listy na nich založené. Úryvky v pracovních listech navozují tíživou atmosféru šikany, ve všech případech mistrně líčí pocity a myšlenky hlavních protagonistů, s nimiž se žáci mohou snadno ztotožnit.

Diplomová práce zpracovala téma, které nelze pokládat za vyčerpané. Dále by mohla být rozšířena o více beletristických titulů věnovaných žákům druhého stupně, o tituly pro žáky na prvním stupni či o tituly pro žáky středních škol. Další možností rozšíření je přidání kvalitativního výzkumu u žáků, rozšíření o jejich názory na vytvořené pracovní listy. Případné rozšíření by mohlo také zahrnout více sociálně patologických jevů.

Jak již bylo zmíněno v úvodu, práce může mít přínos pro pedagogické pracovníky, kteří hledají nové možnosti v prevenci šikany a zároveň chtějí rozvíjet čtenářskou gramotnost žáků. Pracovní listy se mohou stát účinným nástrojem prevence, který v žácích zanechá vzpomínku na emoci, kterou cítili při jejich vyplňování, a přinese nové vnímání problému šikany.

Seznam použité literatury a zdrojů

Literatura

1. BAUER, Michael Gerard. *Neříkejte mi Izmael*. V Praze: Albatros, 2011. ISBN 978-80-00-02634-3.
2. BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV, 2003. Pedagogika (ISV). ISBN 80-866-42-089.
3. BŘEZINOVÁ, Ivona. *Útěk Kryšpína N*. Ilustroval Barbora KYŠKOVÁ. V Praze: Albatros, 2014. ISBN 978-80-00-03712-7.
4. DAŘÍLEK, Pavel. *Agrese a šikana u dětí a možnosti jejich zvládnutí*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3758-3.
5. DUBIN, Nick. *Šikana dětí s poruchami autistického spektra*. Praha: Portál, 2009. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 978-80-7367-553-0.
6. ELLIS, Ann Dee. *Tohle jsem udělal--*. Praha: Cooboo, 2010. ISBN 978-80-00-02505-6.
7. ERB, Helmut H. *Násilí ve škole a jak mu čelit*. Praha: Amulet, 2000. Alfabet. ISBN 80-86299-22-8.
8. FIELD, Evelyn M. *Jak se bránit šikaně: praktický rádce pro děti, rodiče i učitele*. V Praze: Ikar, 2009. ISBN 978-80-249-1176-2.
9. CHUDÝ, Štefan. *Typológia a riešenie výchovných situácií*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, 2006. ISBN 80-7318-403-6.
10. KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování: [cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách]*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-X.
11. KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5.
12. KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha: Portál, 1997. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-123-1.
13. KUSÁK, Pavel a Pavel DAŘÍLEK. *Pedagogická psychologie - A*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, Pedagogická fakulta, 2001. ISBN 80-244-0294-7.
14. LOVASOVÁ, Lenka. *Šikana*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-65-2.
15. MANDYS, Pavel. *2 x 101 knih pro děti a mládež: nejlepší a nejvlivnější knihy*. V Praze: Albatros, 2013. ISBN 978-80-00-03336-5.

16. MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5309-6.
17. MIOVSKÝ, Michal. *Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy*. Praha: Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství Togga, 2012. ISBN 978-80-87258-74-3.
18. NESS, Patrick. *Volání netvora: příběh života*. Ilustroval Jim KAY, přeložil Hana BŘEZÁKOVÁ. Praha: Slovart, 2016. ISBN 978-80-7529-218-6.
19. PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.
20. ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál, 1995. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-049-9.
21. SLADOVÁ, Jana. *Dětství a dospívání v současné literatuře pro děti a mládež*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4025-5.
22. VÁGNEROVÁ, Kateřina. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-912-5.
23. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. V Praze: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-488-8.
24. VANÍČKOVÁ, Eva, Lenka CHUDOMELOVÁ, Jindra POHOŘELÁ a Jana BRANDEJSOVÁ. *Metodika prevence násilí, online násilí a šikany ve školách*. Praha: [Fakultní nemocnice v Motole], 2016. ISBN 978-80-87347-30-0.
25. VANÍČKOVÁ, Eva. *Interpersonální násilí na dětech*. Praha: Úřad vlády ČR, 2009. ISBN 978-80-7440-001-8.
26. VAŠUTOVÁ, Maria. *Děti se specifickými vývojovými poruchami učení a chování a násilí ve školním prostředí*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2008. ISBN 978-80-7368-525-6.
27. VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Slovník literární teorie*. 2. rozš. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984.
28. WEBSTER-DOYLE, Terrence. *Proč mě pořád někdo šikanuje: rady, jak zvládat malé tyrany*. Přeložil Pavel KAAS. Praha: Pragma, c2002. ISBN 80-7205-804-5.

Elektronické zdroje

1. ALTMANOVÁ, Jitka. Pětিলístek. In: *Metodický portál RVP* [online]. 2014 [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/18339/PETILISTEK.html/>.
2. Ivona Brezinová - Životopis. *Ivona Brezinová* [online]. [cit. 2018-03-01]. Dostupné z: <http://www.brezinova.cz/zivotopis/>.
3. KOVAŘÍKOVÁ, Ludmila. Zajímavé aktivity po čtení. In: *Vyučování* [online]. [cit. 2018-04-11]. Dostupné z: <http://www.vyucovani.estranky.cz/clanky/informace-k-cetbe/zajimave-aktivity-po-cteni.html>
4. *Michael Gerard Bauer: author* [online]. [cit. 2018-03-04]. Dostupné z: <https://michaelgerardbauer.com/about/>.
5. Otázky a odpovědi. *Středisko výchovné péče Návrat* [online]. [cit. 2018-04-16]. Dostupné z: <https://www.svphk.cz/otazky-a-odpovedi/>.
6. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. Praha, 2015 [cit. 2018-04-11]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2016.pdf.
7. Rozvoj čtenářství napříč školou: Minimetodika VÚP. In: *Národní ústav pro vzdělávání* [online]. Praha, 2011 [cit. 2018-04-11]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/minimetodiky-metodicka-pomoc-pro-ucitele>.
8. ŠEĐOVÁ, Stáňa. Šikana nabyla rozměrů epidemie. Podle experta ji zažívá až 20 procent žáků. *Novinky.cz* [online]. 2016 [cit. 2018-04-11]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/396785-sikana-nabyla-rozmeru-epidemie-podle-experta-ji-zaziva-az-20-procent-zaku.html>.
9. ŠUBRTOVÁ, Milena. Na útěku před problémy. *ILiteratura.cz* [online]. 13.1.2015 [cit. 2018-03-04]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/34221/brezinova-ivona-utek-kryspina-n>.

Další zdroje

1. Zákon č. 561/2004 Sb. ze dne 24. září 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)
2. Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (č.j. MSMT-21149/2016)

Seznam zkratk

MŠMT-Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

PPP-pedagogicko-psychologická poradna

RVP ZV-Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

Seznam tabulek

Tabulka 1: Stadia šikany	11
Tabulka 2: Klasifikace typů šikany	13
Tabulka 3: Návrhy znalostí, dovedností a kompetenci pro oblast šikany a extrémních projevů agrese pro žáky 2. stupně	22

Seznam příloh

Příloha 1: Pracovní list I

Příloha 2: Pracovní list II

Příloha 3: Pracovní list III

Příloha 4: Pracovní list IV

Příloha 5: Pracovní list V

Příloha 6: Druhá část ukázky z knihy Volání netvora

Příloha 7: Třetí část ukázky z knihy Volání netvora

Příloha 8: Pracovní list VI

Příloha 9: Pracovní list VII

Příloha 10: Pracovní list VIII

PRACOVNÍ LIST

Útěk Kryšpína N. – Ivona Březinová

1. Kniha nese název *Útěk Kryšpína N.* Napadá tě, před čím nebo proč by mohl Kryšpín N. utíkat?

.....
.....

2. Jaká čtyři slova se ti spojují se slovem útěk?

3. Myslíš si, že je útěk správným řešením problému? Proč ano? Proč ne?

.....
.....

4. Jak řešíš své problémy ty?

.....
.....
.....

5. Pozorně si přečti ukázkou z knihy.

Ukázka z knihy *Útěk Kryšpína N.*⁴

Kryšpín zamyšleně kráčí rozednívajícím se lesem. Nepředstavuje si teď žádné zvuky. Nenamlouvá si, že slyší praskot větviček a přesýpání jehličí pod nohama. Neslyší zpěv probouzejících se ptáků. Všechno kolem něj mlčí, protože Kryšpín soustředěně poslouchá jen svůj vlastní hlas. Nebo čí?

Děláš dobře, že utíkáš? Neměl by ses vrátit...nějak...někam...prostě na začátek.

V tu chvíli se Kryšpín zastaví, otočí a zamyšleně dumá, jestli by zpátky k chatě vůbec trefil. Třeba ještě ani nezjistili, že tam není, že nespí v posteli jako ostatní.

Možná bys to měl zkusit, domlouvá v duchu sám sobě. Zajít za učitelem, nebo možná radši za Hankou, a všechno jim popravdě říct. Od a do zet. A pak se nechat klukama zase seřezat. Co víc se může ještě stát? Brouky před nimi neuchránil. Tak ať teď viděj, že víc už mu ublížit nemůžou.

⁴ BŘEZINOVÁ, Ivona. *Útěk Kryšpína N.* Ilustroval Barbora KYŠKOVÁ. V Praze: Albatros, 2014. ISBN 978-80-00-03712-7, s. 72-73.

Nemůžou? Vždyť už to udělali podruhé! Proč by nemohli potřetí?

Kryšpín se popadne za spánky a znovu vidí ten umáčený cár papíru, který mu Denis se Srpnem tenkrát strčili před oči, když se konečně vyhrabal z bazénu.

ŘEKNEŠ, ŽES TAM SPAD SÁM. JINAK NEUTOPÍME JEN BROUKY, ALE I TEBE!

To byla chvíle, kdy opravdu brečel. Ponížením, že se ani nepokoušejí s ním mluvit. Že mu to napsali. Nezadržitelně tenkrát brečel, ale jen očima. A protože právě vylezl z bazénu, naštěstí to na něm nepoznali. Z chlorované vody bývají oči zarudlé.

Vidíš? Nebylo právě tohle tvoje malé vítězství? A mohou být další, když se těm parchantům postavíš.

(...)

Jako zpráskaný pes pak doma bamince s kvílivým pláčem líčil, že na koupališti běžel moc blízko bazénu, o něco zakopl a spadl do vody. V oblečení, s mobilem v kapse a s broukama v uších.

Baminka tenkrát plakala s ním. Měla strach, jak to bude s Kryšpínem dál. Brouky už měl pár let, takže mu pan doktor napsal poukaz na nové, mnohem, mnohem lepší. Ale baminka tehdy musela vybrat z účtu většinu úspor, aby byla schopná za brouky složit doplatek, protože od zdravotní pojišťovny na ně dostali jen část peněz.

Jak hodnotíš ukázkou? Kolik palců jí dáváš?

?6. Co jsou brouci? K čemu Kryšpínovi slouží?

.....
.....

?7. Kdo je to „baminka“? Co o ní lze z ukázky usuzovat?

.....
.....

?8. V jakém prostředí se Kryšpín právě nachází? Kolik je asi hodin?

.....

?9. Proč Kryšpín uprchl z chaty (vycházej z ukázky)?

.....
.....
.....

 10. Na jaký zážitek vzpomíná (ve zkratce)?

.....

.....

.....

11. Co ho při vybavení vzpomínky nejvíce mrzí?

.....

.....

Jaké pocity v něm vzpomínka vyvolává?

.....

12. Proč se nechce se svým problémem nikomu svěřit?

.....

13. Představ si, že by tě spolužáci podobně obtěžovali. Jak bys jednal/a?

.....

.....

14. Vyber část textu, která tě nejvíce zaujala. Napiš proč.

Zaujala mě tato pasáž:	
Protože:	

15. Kryšpín v ukázce přemýšlí, co má s šikanováním udělat. Zamysli se a vytvoř Kryšpínovi plán, díky němuž by tento problém vyřešil (1. Zajít za třídním., 2. Vyříkat si to s kluky., ...).

☒	_____
☒	_____
☒	_____
☐	_____
☐	_____

Jak hodnotíš pracovní list? Kolik palců mu dáváš?

PRACOVNÍ LIST

Útěk Kryšpína N. – Ivona Březinová

1. Ztratil/a ses někdy (ano/ne)? Pokud ano, napiš ve zkratce, kde to bylo (např. na výletě, ve městě, v lese) a jak se to stalo.

.....
.....

2. Jak ses cítil/a? Případně jak se cítí dítě, které se ztratí? Co prožívá?

.....
.....

3. Co v takové chvíli prožívají rodiče? Co mohou dělat?

.....
.....

4. Hrdina příběhu Kryšpín se ztratil během školy v přírodě. Co nejspíš prožívali učitelé, kteří ho měli na starosti?

.....
Co mohli dělat? Jaké měli možnosti?

.....
.....

5. Pozorně si přečti ukázkou z knihy.

Ukázka z knihy Útěk Kryšpína N.⁵

„Neměli bychom informovat rodiče?“ vzhlédne Hanka tázavě k Hynkovi, který se před několika minutami bez úspěchu vrátil z lesa.

„Žije s babičkou, vždyť jsem ti říkal... a radši bych ji ještě neplašil.“

„Ale co když...“

„Žádný co když,“ utrhne se na ni Hynek, protože už má taky nervy nadranc, ale hned mírněji dodá: „Kryšpín se najde. Musí se najít!“

„Tys o té šikaně nic nevěděl?“ zeptá se Hanka opatrně.

„No...“ zaváhá mladý učitel. „Spíš...spíš jsem si to nějak nedal dohromady. To až teď mi některý věci do sebe zapadají. Mělo mi to všechno dojít dřív,“ přizná sebekriticky.

⁵ BŘEZINOVÁ, Ivona. *Útěk Kryšpína N.* Ilustroval Barbora KYŠKOVÁ. V Praze: Albatros, 2014. ISBN 978-80-00-03712-7, s. 40-42.

„Co třeba? Teda kromě toho, jak mu říkají, to už jsem zaregistrovala.“

„Slyšel jsem, jak se mu párkrát smáli, že nezná název nějaké hudební skupiny nebo neví o nové počítačové hře. Jednou přišel do školy v takový nemožný čepici z roku raz dva...“

„A co?“ nechápe Hanka.

„No pustili se do něj. Prý, to máš z toho, že doma bydlíš jen se starou bábou, která zažila předminulý století!“

„Neblázni, tohle mu vážně řekli?“

„Řekli. Přitom Kryšpínova babička je naprostá hvězda. Nikdo z žáků v mé třídě nemá rodiče, kteří by se dítěti věnovali víc než ona. Dokázala skoro nemožné. Jenom tu slovní zásobu, jakou Kryšpín má, to se jen tak nevidí. Od malička mu četla a povzbuzovala ho, aby četl s ní. Vyprávěla mu a opravovala ho, když pak zase vyprávěl on. Myslím, že jí je za to opravdu vděčný. Viděl jsem na něm, jak chtěl babičku bránit, ale... bylo jich moc. Měl z nich strach. Snažil jsem se těm největším lotrům, Marián, Denis, Srpen...všechno známý firmy...domluvit. Ale znáš je. Do očí ti to odkývají a sotva se otočíš, daj to klukovi sežrat o to víc.“

„Kdyby se je aspoň trochu pokusil zastavit, postavil se jim,“ řekne Hanka pobouřeně. „Takhle si na něj budou dovolovat donekonečna.“

„To máš těžký“, rozhodí učitel rukama. „Je to začarovaný kruh. Kryšpín je nejistý a bojácný, protože za sebou necítí autoritu rodičů. Otec neznámý, matka naprosto selhala. I když babička dělá, co může, v očích spolužáků rodiče nenahradí. Navíc ten jeho problém. Kryšpín je prostě příliš snadný cíl.“

Hynek se na chvíli odmlčí a pak s mrzutým povzdechem dodá: „Neměl jsem ho dávat k těm třem na pokoj. Neměl. Jenže ostatní ho nechtěli. Mohlo mě napadnout, že...“

Jak hodnotíš ukázkou? Kolik palců jí dáváš?

?6. O kterých projevech šikany Kryšpínův učitel věděl?

.....

.....

.....

7. Myslíš si, že Kryšpínův učitel řešil problém s šikanou správným způsobem? Proč ano? Proč ne?

.....

.....

8. Zkus se zamyslet, jak by ses choval ty v roli Kryšpínova učitele. Co bys provedl stejně? Co bys udělal jinak?

.....

.....

9. Jaké má Kryšpín rodinné zázemí?

.....

.....

10. Zkus se zamyslet, jaké by to bylo, kdyby tě vychovával některý z prarodičů. Co by bylo jiné?

.....

.....

11. Jak to s Kryšpínem dopadne? Najdou ho? Jak to dopadne s kluky, kteří Kryšpína šikanovali? Vytvoř vlastní závěr příběhu (4-5 vět).

.....

.....

.....

.....

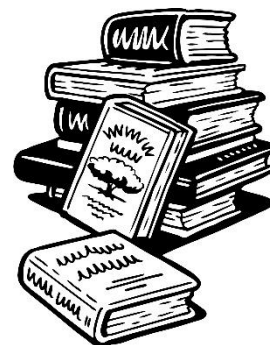

12. Představ si, že jsi novinář/ka, který/á může vést rozhovor s jednou z postav. Koho bys oslovil/a? Na výběr máš Kryšpína, pana učitele nebo jednoho ze spolužáků. Do zápisníku sepiš otázky, které bys vybrané osobě položil/a.

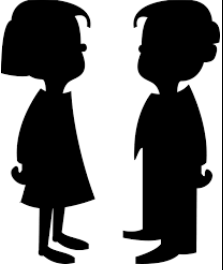
Jak hodnotíš pracovní list? Kolik palců mu dáváš?

PRACOVNÍ LIST

Tohle jsem udělal: - Ann Dee Eliss

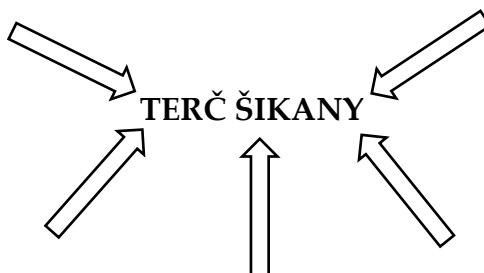

1. Jak si představuješ oběť šikany? Jak vypadá? Jaké má vlastnosti?

	Vzhled	Povaha

2. Dopln alespoň 5 důvodů, PROČ se někdo stane terčem (obětí) šikany.

3. Pozorně si přečti ukázkou z knihy.

Ukázka z knihy Tohle jsem udělal:⁶

Když Bruce našel v mém batohu ten koktejl na hubnutí, byla to víceméně moje chyba.

Batoh jsem totiž nechal pootevřený při přírodopisu, měli jsme zrovna laboratoře a tehdy to bylo poprvé a jedinkrát, kdy jsem si to přinesl do školy.

Obvykle je piju jenom ve svém pokoji a máma si myslí, že je pije táta, ale slyšel jsem, jak táta říká, že chutnají jako křída, ale zhubl jsem už o kilo a půl, takže jsem se rozhodl, že si dám jeden místo oběda, a tak jsem si ho dal do batohu pod učebnice a zapomněl na něj.

V přírodopisu jsme pitvali oliheň.

⁶ ELLIS, Ann Dee. *Tohle jsem udělal--*. Praha: Coobook, 2010. ISBN 978-80-00-02505-6, s. 99-101.

Paní učitelka Bernamová: Všichni se postavte ke svým kolegům. A někdo z vás přineste táč ze zadních skříněk.

Já jsem měl pracovat společně s Eddiem a ten nemluví ani nic nedělá, takže jsem pro ten táč šel prostě já.

Myslím, že tehdy mi ho Bruce vzal.

Vrátil jsem se a ničeho si nevšiml, ale Eddie se na mě tak nějak divně díval – jako by na něco kýval.

Kýval směrem k nim.

Jak usrkávají.

Bruce: Tyjo, to je mňamka. Já tyhle koktejly miluju. Jsem po nich tak štíhlý a hladký.

Hmm.

Toby: Já se třeba po těchto koktejlech zbaví svého tlustýho zadku a konečně se mě někdy dotknou holky.

Anoooo.

Ostatní se smáli a paní učitelka Bernamová si ničeho nevšimala, protože komusi pomáhala rozbalit oliheň. Učitelé nejsou k ničemu.

Bruce: Ach, promiň, Logane. Tys to dneska potřeboval? Potřeboval to tvůj tlustej zadek? Protože my si mysleli, že poslední dobou vypadáš tak k světu, že jsme ho chtěli sami vyzkoušet.

Já:

Bruce: Vypadá to, že mu nebude vadit, když tuhle osvěžující chuťovku sami vypijem.

Nechal koktejl kolovat.

To už se paní učitelka Bernamová dívala po laboratoři.

Bruce a jeho kumpáni si najednou nasazovali rukavice a tahali oliheň za chapadla.

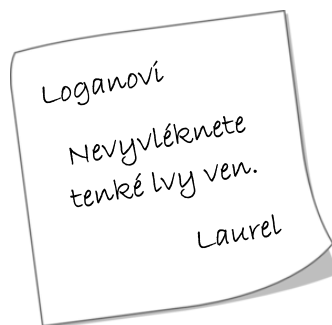
Eddie mlčel a já jsem byl sráč.

Vlastně na tom nezáleželo.

Uviděl jsem Laurel na chodbě.

Bylo to mezi šestou a sedmou hodinou.

Podala mi prázdnou plechovku od koktejlu a podala mi i další vzkaz.

Ten den mi Laurel ještě něco řekla a bylo to: To byla fakt skvělá podívaná.

Jak hodnotíš ukázkou? Kolik palců jí dáváš?

4. Jaká slova charakterizují Logana? Kolik má Logan nejspíš let? Informace zkus vyčíst z ukázky. Odpovědi napiš kolem obrázku.

5. O co jde v ukázce (ve stručnosti)?

.....
.....

6. Proč pije Logan hubnoucí koktejly?

.....
.....

7. Čeho využili spolužáci, kteří si z Logana utahovali?

.....
.....

8. Myslíš si, že by paní učitelka Bernamová zasáhla, kdyby viděla, co se děje? Co by udělala?

.....
.....

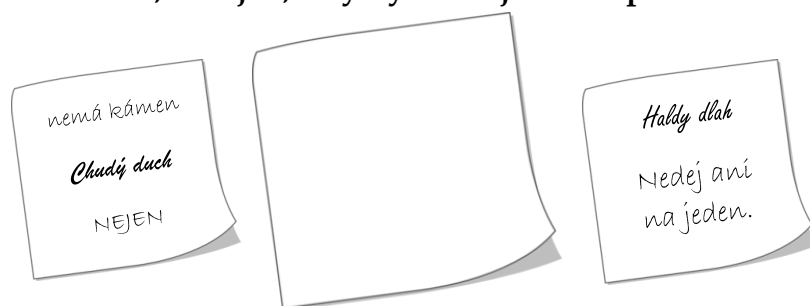

9. Jak se Logan v ukázce zachoval? Co bys dělal/a ty?

.....
.....
.....

10. Laurel si s Loganem vyměňovala vzkazy s palindromy. Najdi ve slovníku nebo na internetu, o co jde, a vymysli svůj vlastní palindrom.

11. Zapřemýšlej, jaké knihy by se Loganovi mohly líbit (např. co by se z nich mohl naučit, co by si z nich mohl odnést).

.....

.....

.....

.....

.....

Jak hodnotíš pracovní list? Kolik palců mu dáváš?

PRACOVNÍ LIST

Tohle jsem udělal: - Ann Dee Eliss

1. Pozorně si přečti ukázkou z knihy.

Ukázka z knihy Tohle jsem udělal:⁷

Minulý týden ve skautu mě Bruce nakopl do rozkroku a všichni jeho kumpáni se tomu smáli a já jsem brečel.

Ležel jsem tam a brečel.

Oni: Cha – cha – cha – cha – cha – cha

Skandovali to a křičeli.

Mně to bylo jedno.

Vážně.

Takže jsem tam jenom schoulený ležel a nepřestával brečet.

Bylo to ve středu po skautu – byl jsem poprvé zpátky, protože dr. Benson řekl, že bych měl jít, a naši souhlasili.

Když jsem přišel domů, snažil jsem se tátovi nic neříct.

Nechtěl jsem říct: Tati, ve skautu mě kopli do rozkroku a potom se kolem mě všichni postavili do kruhu.

Bruce: Koukejte kluci, jak bude ten sráč bulit.

Všichni: Cha – cha – cha – cha – cha – cha

Takže jsem šel rovnou k sobě do pokoje. Přišel jsem pozdě, protože jsem měl jít z kostela po skautu rovnou domů.

A domů jsem šel, ale až po tom, co všichni odešli, a já tam pořád ležel v tělocvičně na zemi.

Já: Nic mi není, tati.

To jsem řekl, protože když jsem přišel pozdě, zaklepal u mě na dveře.

Já: Nic mi není, tati.

⁷ ELLIS, Ann Dee. *Tohle jsem udělal*–. Praha: Coobook, 2010. ISBN 978-80-00-02505-6, s. 7-9.

Ale on s tím nechtěl přestat. On nikdy nepřestane.

Já: Tak jo, můžeš jít dál.

Táta: Co se stalo, Logane?

Snažil se netvářit ustaraně. Poznal jsem to na něm.

Já: Nic se nestalo.

Nic se nestalo.

Posadil se na mou postel a já seděl na podlaze a probíral se komiksy – úplně jako jindy. Nic se nestalo.

Táta: Řekni mi to. Zas ti kluci? Hned mi to řekni. Byl to Jack?

Já: Nic nic nic se NEDĚJE NEDĚJE NEDĚJE NEDĚJE, TATI!

Ta slova zazněla mnohem víc nahlas, než jsem předpokládal, ale zdaleka na tak nahlas, jak mi řvala v hlavě.

Už jsem vůbec nevěděl, co mám říct nebo jak ještě něco zvládat.

Nechtěl jsem, aby to věděl.

Táta: Můžeš mi říct cokoli...cokoli. Nebudu zuřit ani se to snažit napravovat: slibuju.

A pak říká, že nemůže dopustit, aby se věci táhly tak dlouho, jak jsme to dopustili dřív.

Táta: Logane, musíš mi to říct. Musíš.

Já: Já vím, tati. Já vím. Řeknu ti to. Jestli se bude něco dít, povím ti to. Nic mi není.

Jak hodnotíš ukázkou? Kolik palců jí dáváš?

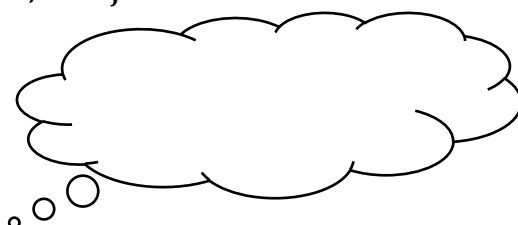
?2. Kdo v ukázce vystupuje?

.....
.....

?3. O co v ukázce jde (jednou větou)?

.....

?4. Zkus odhadnout, kdo je dr.Benson.

5. Proč Logan nechtěl tátovi nic říct?

.....

6. Co mohl táta udělat s tím, že mu to Logan nechtěl říct?

.....

7. Co bys dělal/a v roli Loganova táty (v roli rodiče šikanovaného dítěte)?

.....

.....

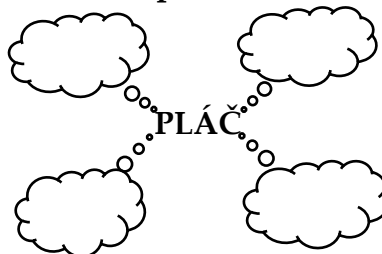

8. Komu se svěřuješ ty, když máš trable či trápení?

.....

9. Jaká čtyři slova se ti pojí se slovem pláč?

10. Kdy jsi naposledy brečel/a před někým cizím? Jak ses cítil/a?

.....

.....

11. Co považuješ za Loganovu největší slabinu (můžeš vysvětlit např. na situaci)?

.....

.....

12. Zkus se zamyslet, komu bys knihu Tohle jsem udělal: doporučil/a. A proč?

Tohle jsem udělal:	doporučuji (komu):	protože:
		

Jak hodnotíš pracovní list? Kolik palců mu dáváš?

PRACOVNÍ LIST

Volání netvora – Patrick Ness

1. Pozorně si přečti ukázkou z knihy.

Ukázka z knihy Volání netvora⁸

První část ukázky

Zatímco se Anton a Sully smáli, Conor k nim byl otočený zády. Přejel si jazykem zevnitř po rtu, aby se přesvědčil, jak moc se kousl. Nic hrozného. Přežije to, pokud se mu podaří dostat se bez další úhony zpátky do třídy.

Tak snadné to ale být nemělo.

„Nechte ho na pokoji!“ uslyšel Conor a přitom sebou škubl.

Otočil se a viděl Lily Andrewsovou, jak si nahněvaně stoupla rovnou před Harryho, načež se Anton a Sully začali chechtat ještě víc.

„Přišla tě spasit tvoje pudlice,“ řekl Anton.

„Přišla jsem proto, aby to byl férový boj,“ obořila se na něj Lily a kudrnaté vlasy jí přitom nadskočily jako u opravdového pudlíka, i když je měla stažené dozadu čelenkou.

„Teče ti krev, O'Malley,“ řekl nevzrušeně Harry, který Lily ignoroval.

Conor zvedl ruku, příliš pozdě, než aby stačil otřít kapku krve, která mu vytekla koutkem úst.

„Ona mu tam ta jeho plešatá maminka dá pusinku!“ zakrákal Sully.

Conorův žaludek jako by se stáhl do ohnivé koule, jako by tam měl malé slunce, co jej pálí zevnitř, ale než stačil zareagovat, udělala to za něj Lily. S rozrušeným výkřikem strčila do ohromeného Sullyho a srazila jej do křoví.

„Lilian Andrewsová!“ ozval se zkázonosný hlas odkudsi z poloviny školního dvora.

⁸ NESS, Patrick. *Volání netvora: příběh života*. Ilustroval Jim KAY, přeložil Hana BŘEZÁKOVÁ. Praha: Slovart, 2016. ISBN 978-80-7529-218-6, s. 29-32.

? 2. Jaké postavy se v ukázce vyskytují?

.....
.....

? 3. Jaké mají mezi sebou vztahy?

.....
.....
.....

? 4. Na jakém místě se ukázka odehrává?

.....

? 5. Jak Conor reagoval na větu: „Ona mu tam ta jeho plešatá maminka dá pusinku!?”

.....
.....

6. Proč použil Conorův spolužák spojení „plešatá maminka”? Co tím myslel? Na co narážel?

.....
.....

7. Komu nejspíš patřil zákazonosný hlas, který vyslovil jméno Lily?

.....

8. Jak bude ukázka pokračovat (3–4 věty)?

.....
.....
.....

9. Pozorně si přečti ukázku z knihy.
Druhou část ukázky rozdává vyučující (příloha 4).

? 10. Co se v ukázce událo (3–4 věty)?

.....
.....
.....
.....

11. Překvapilo tě něco v ukázce?

.....
.....

12. Proč Conor neřekl slečně Kwanové pravdu? Proč kryl Harryho?

.....
.....
.....

13. Pokus se vžít do postavy Lily a napiš (v 6 - 8 větách) průběh situace. Začni od chvíle, kdy Lily přišla mezi kluky, a skonči odchodem do ředitelny se slečnou Kwanovou.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

14. Pozorně si přečti ukázkou z knihy.

Třetí část ukázky rozdává vyučující (příloha 5).

15. Co nejzásadnějšího ses dozvěděl/a ze třetí ukázky?

.....

.....

.....

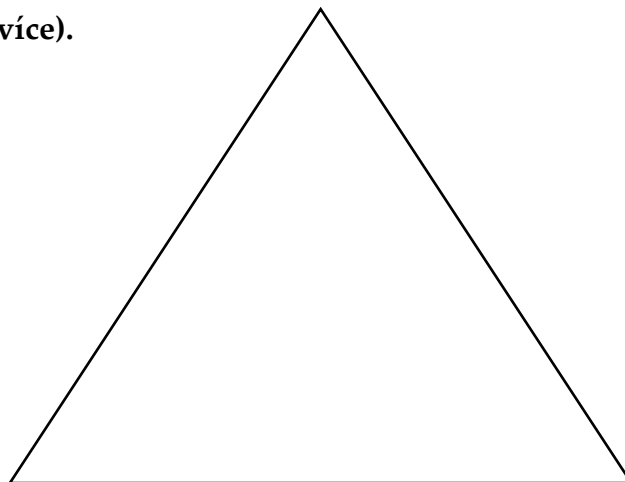

16. Co tě překvapilo? Co jsi tušil/a?

Co mě překvapilo:	Co jsem tušil/a:

17. Co Conorovi ve škole vadilo? Doplň pyramidu (na vršek pyramidy patří to, co mu vadilo nejvíce).

18. Co podle Conora znamená *být neviditelným*?

.....

.....

.....

19. Jak by ses ke Conorovi choval/a ty? Snažil/a by ses mu pomoci? Jak?

.....

.....

.....

20. Zamysli se a napiš, zda má Conor z něčeho strach. Z čeho? Podle čeho jsi to poznal/a?

.....

.....

.....

.....

Jak hodnotíš ukázky? Kolik palců jim dáváš?

Jak hodnotíš pracovní list? Kolik palců mu dáváš?

Příloha 6 – Druhá část ukázky z knihy Volání netvora

Druhá část ukázky⁹

Ztuhli. Dokonce i Sully uprostřed zvedání se ze země znehybněl. Přes dvůr k nim mířila jejich třídní učitelka slečna Kwanová, svůj nehroznější škleb vypálený do tváře jako jizvu.

„To oni si začali, slečno,“ řekla Lily, která už se bránila.

„Já nechci nic slyšet,“ odpověděla slečna Kwanová. „Jsi v pořádku Sullivene?“

Sully střelil pohledem po Lily, pak nasadil bolestný výraz. „Já nevím, slečno,“ zasténal. „Asi budu muset jít domů.“

„Nehraj to na mě,“ odbyla ho učitelka. „Do mé kanceláře, Lillian.“

„Ale, slečno, oni si –“

„Okamžitě, Lillian.“

„Dělali si legraci z Conorovy mámy!“

To způsobilo, že všichni opět ztuhli, a pálicí slunce v Conorově břiše bylo najednou ještě žhavější, jako by ho chtělo strávit zaživa. (...)

„Je to pravda, Conore?“ zeptala se slečna Kwanová, obličej vážný jako při kázání.

Conor cítil nutkání vyplivnout krev, kterou měl na jazyku. Podíval se na Harryho a jeho poskoky. Anton a Sully se tvářili ustrašeně, ale Harry mu jen oplácel pohled, klidný a nevzrušený, jako by byl opravdu zvědavý, co na to Conor řekne.

„Ne slečno, není to pravda,“ řekl Conor a spolkl krev.

„Prostě jsem jen upadl. Pomáhali mi vstát.“

Lily se na něj podívala, nevěřicně a dotčeně zároveň. Otevřela ústa, ale neřekla nic.

„Jděte do tříd,“ nařídila jim slečna Kwanová. „Kromě tebe, Lillian.“

Lily se při odchodu se slečnou Kwanovou ohlédla na Conora, ale ten se od ní odvrátil.

Jen aby zjistil, že mu Harry podává jeho batoh.

„Dobrá práce, O'Malley,“ řekl Harry.

Conor neřekl nic. Hrubě mu vyškubl batoh z ruky a zamířil dovnitř.

⁹ NESS, Patrick. *Volání netvora: příběh života*. Ilustroval Jim KAY, přeložil Hana BŘEZÁKOVÁ. Praha: Slovart, 2016. ISBN 978-80-7529-218-6, s. 29-32.

Příloha 7 – Třetí část ukázky z knihy Volání netvora

Třetí část ukázky¹⁰

Bylo tomu právě rok, co Lily pověděla několika svým kamarádkám o Conorově mamě, i když jí k tomu nedal souhlas. Kamarádky to zase vybrebentily dalším kamarádkám, ty zase dalším a neuplynulo ani půl dne a zdálo se, že se kolem něj vytvořil kruh, zóna nikoho s Conorem uprostřed, jenž byl obklopený minovým polem, kterým se všichni báli projít. Když teď míjel děti, jež považoval za kamarády, přestávaly se spolu bavit. Tedy ne že by jich bylo kromě Lily zase tolik, ale přece jen. Jiné žáky přistihl, jak si spolu šeptají, když kolem nich šel chodbou na oběd. I učitelé se na něj dívali jinak, když na hodině zvedl ruku.

A tak nakonec přestal za kamarády chodit, těm, co si šeptali, nevěnoval pozornost, a přestal se hlásit.

Ne že by si toho někdo všiml. Jako by se najednou stal neviditelným.

Nikdy nezažil horší školní rok a nikdy se víc netěšil na příchod letních prázdnin než právě vlani. Jeho máma absolvovala léčbu, o které zas a znovu říkala, že je sice drsná, ale že to „zvládá“. Dlouhý cyklus chemoterapie se blížil ke konci. Původně si mysleli, že po ukončení léčby začne jako obvykle nový školní rok a oni budou moci udělat za vším tlustou čáru a začít znovu od začátku.

Až na to, že to tak nevyšlo. Mámina léčba nakonec trvala déle, než si původně mysleli, po prvním kole chemoterapie následovalo druhé a teď třetí. Jeho noví učitelé byli ještě horší, protože ho znali jen v souvislosti s jeho mámou a ne takového, jaký byl předtím. A ostatní žáci se k němu chovali, jako by sám byl nemocný, zvlášť poté, co se do něj začal navážet Harry a jeho nohsledi.

¹⁰ NESS, Patrick. *Volání netvora: příběh života*. Ilustroval Jim KAY, přeložil Hana BŘEZÁKOVÁ. Praha: Slovart, 2016. ISBN 978-80-7529-218-6, s. 77-78.

PRACOVNÍ LIST

Volání netvora – Patrick Ness

1. Pozorně si přečti ukázkou z knihy.

Ukázka z knihy Volání netvora¹¹

„Nevím, co na to říct,“ řekla paní ředitelka rozčileně a zavrtěla hlavou. „Co bych ti na to tak mohla říct, Conore?“

Conor měl oči sklopené do koberce v barvě rozlitého vína. Byla tam i slečna Kwanová, seděla vedle něho, jako by hlídala, aby neutekl. Spíš vycítil, než uviděl, jak se k němu ředitelka naklonila. Byla starší než slečna Kwanová. A taky z ní šel dvakrát větší strach.

„Musel do nemocnice, Conore,“ řekla. „Zlomil jsi mu ruku, přerazil nos a vsadila bych se, že už nikdy nebude mít pěkné zuby. Jeho rodiče vyhrožují, že školu zažalují a ty budeš muset uhradit výdaje.“

Při těchto slovech Conor vzhlédl.

„Chovali se docela hystericky, Conore,“ řekla slečna Kwanová vedle něj, „a já se jim nedivím. Nicméně jsem jim vysvětlila, že tě soustavně šikanovali a že to máš teď velmi...těžké.“

Conor sebou při tom slově škubl.

„A právě toho o šikaně se zalekli,“ řekla jeho třídní a z jejího hlasu zaznívalo pohrdání. „Kdyby chtěl Harry dál studovat, mohl by s tím mít problém.“

(...)

„Celá jídelna viděla, jak Harryho mlátíš, Conore,“ řekla jeho třídní. „Viděli, jak jsi ho srazil k zemi, jak jsi ho ohnul přes stůl, jak mu mlátíš hlavu o podlahu.“ Slečna Kwanová se naklonila dopředu. „Slyšeli tě, jak křičíš cosi o tom, že jsi vidět. Že už nebudeš neviditelný.“

Conor si pomalu protáhl ruce. Už ho zase bolely. Stejně jako když zdemoloval babiččin obývací pokoj.

„Chápu, že jsi rozrušený,“ řekla slečna Kwanová o něco laskavějším tónem. „Zatím se nám nepodařilo kontaktovat žádného z rodičů anebo někoho, kdo se o tebe stará.“

¹¹ NESS, Patrick. *Volání netvora: příběh života*. Ilustroval Jim KAY, přeložil Hana BŘEZÁKOVÁ. Praha: Slovart, 2016. ISBN 978-80-7529-218-6, s.

„Táta odletěl zpátky do Ameriky,“ řekl Conor. „A babička si nechává mobil vypnutý, abych neprobudil mámu.“ Poškrábal se na hřbetě ruky. „Ale babička vám asi zavolá zpátky.“

Paní ředitelka ztěžka usedla do svého křesla. „Školní pravidla nařizují okamžité vyloučení,“ řekla.

Conor cítil, jak se mu stahuje žaludek, jak celé jeho tělo klesá pod nezměrnou tíhou.

Pak si ale uvědomil, že ta nezměrná tíha z něj naopak byla sňata.

Zaplavilo jej pochopení a úleva tak silná, že se z toho přímo v ředitelčině kanceláři malém rozplakal.

Potrestají ho za to. Konečně k tomu dojde. Všechno zase bude dávat smysl. Vyloučí jej ze školy.

Konečně bude potrestán.

Díky bohu. Díky bohu –

„Ale jak bych to mohla udělat?“ zeptala se ředitelka.

Conor ztuhl.

„Jak bych to mohla udělat a stále se považovat za učitelku,“ řekla, „když vím, čím si procházíš?“ Zamračila se. „Když vím, jaký je Harry.“ Mírně zavrtěla hlavou. „Přijde den, kdy si o tom promluvíme, Conore O'Malley. A dojde k tomu, věř mi.“ Začala sbírat papíry ze stolu. „Dnes to ale nebude.“ Naposledy se na něj podívala. „Ty se teď musíš soustředit na důležitější věci.“

Conorovi chvíli trvalo, než si uvědomil, že je po všem. Hotovo. Žádný trest nebude.

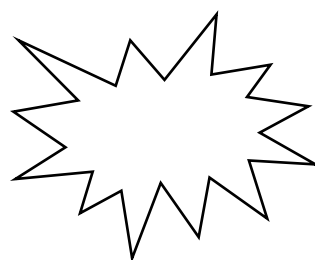
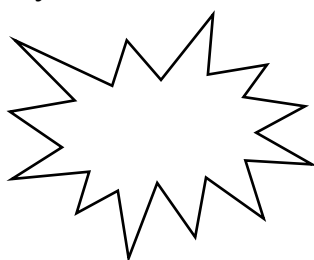
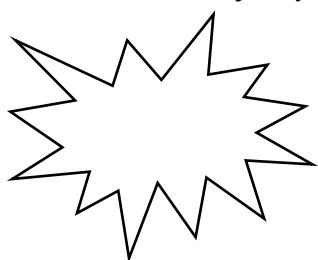
„Vy mě nepotrestáte?“ zeptal se.

Ředitelka se na něj smutně, téměř laskavě usmála a pak řekla skoro totéž, co mu řekl táta: „A jaký by to mělo smysl?“

Jak hodnotíš ukázkou? Kolik palců jí dáváš?

2. Jaká tři slova by nejlépe vystihla obsah ukázkou?

3. Jak bys tuto kapitolu pojmenoval/a (slovem, větou)?

4. Proč se Conor ocítl v ředitelně?

5. Jaká tam panovala atmosféra?

6. Čím to, že se rodiče Harryho zalekli, když se dozvěděli o šikaně Conora?

7. Vytvoř pětílístek ke slovu SOUCIT.

nápověda

- ❖ první řádek = jednoslovné **téma**, námět, název
- ❖ druhý řádek-dvouslovný popis námětu, jeho podstatných vlastností, odpověď na otázku, **jaký je** námět (přídavná jména)
- ❖ třetí řádek-tři slova vyjadřující dějovou složku námětu – **co téma dělá** nebo **co se s ním děje** (tři slovesa)
- ❖ čtvrtý řádek-**věta o čtyřech slovech** vztahující se k námětu (sloveso může chybět)
- ❖ poslední řádek-jednoslovné **synonymum**-rekapituluje, opětne formuluje podstatu námětu (nemusí jít o podstatné jméno)

SOUCIT

8. Ve dvojici vymyslete alespoň tři situace, kdy člověk soucit očekává, a tři situace, kdy o něj nestojí.

Soucit očekávám, když ...	O soucit nestojím, když...

9. Proč Conor toužil po trestu?

.....

.....

10. Zažil/a jsi někdy situaci, kdy bys po trestu toužil/a stejně jako Conor? O jakou situaci šlo?

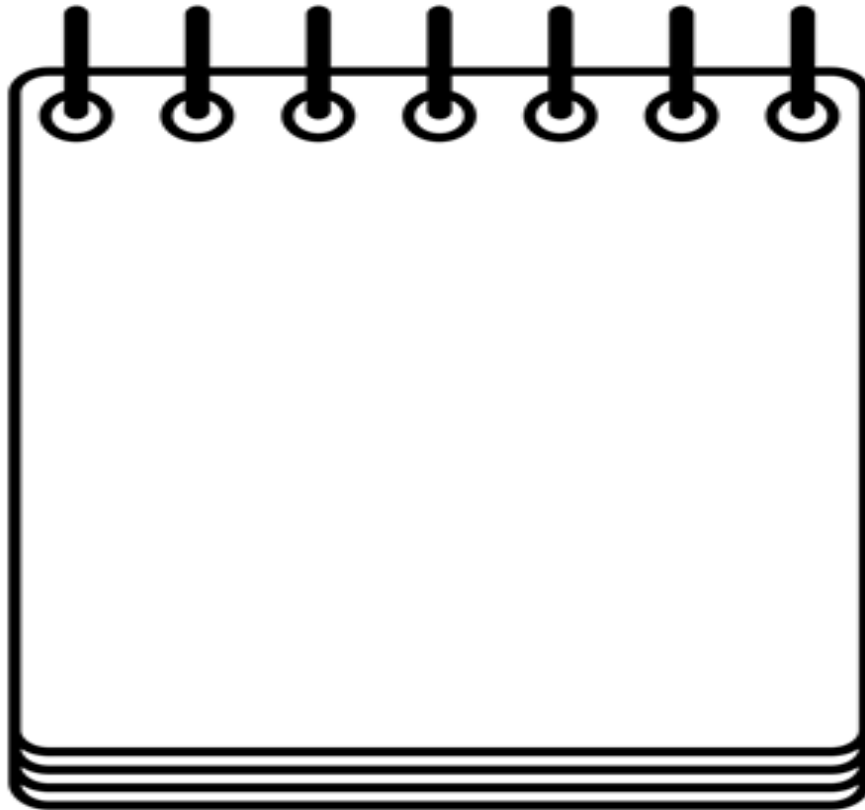
.....

.....

.....

11. Rozděl si ukázkou na několik částí a vyber písňe nebo melodie, které by se k nim hodily. Svůj výběr zdůvodni.

Jak hodnotíš pracovní list? Kolik palců mu dáváš?

PRACOVNÍ LIST

Neříkejte mi Izmael – Michael Gerard Bauer

1. Pozorně si přečti ukázkou z knihy.

Ukázka z knihy *Neříkejte mi Izmael*¹²

Nechci, abyste si udělali špatnou představu. Netrpěl jsem syndromem Izmaela Leseura celý život, ani zdaleka. Prvních dvanáct let na tomto světě jsem neměl vůbec žádné příznaky. Pak jsem začal chodit na chlapeckou střední školu sv. Daniela.

Předtím jsem strávil sedm nevzrušivých let na Moorfieldské základce mezi spolužáky, kterým bylo jedno, kdybych se jmenoval třeba Sloba Bugslag (což náhodou bylo jméno nejpopulárnějšího kluka ve škole). V osmé třídě se ale věci úplně změnily. První stupeň skončil a naše třída byla rozstrkaná do druhého stupně po různých školách ve městě. Do sv. Daniela nás šlo jenom pár.

A tady se můj život dramaticky změnil. V Moorfieldské škole nás bylo ve třídě dvanáct. První den u sv. Daniela jsem stál na hřišti před školou s víc než stovkou osmáků, kteří čekali na rozdělení do čtyř tříd. Když jsem se podíval na seznam jmen, zjistil jsem, že se mnou ve třídě nebude ani jeden ze dvou kluků, které jsem znal ze základky. Později ve třídě náš třídní, učitel Brownhill, seznam předčítal, aby zjistili, jestli někdo nechybí. Asi v polovině řekl: „Izmael Leseur.“

„Ano, tady,“ odpověděl jsem jako všichni přede mnou.

„Izmael?“ opakoval a poprvé se při čtení seznamu odmlčel. „To je zajímavé jméno.“

Dvacet pět párů očí se obrátilo a zíralo na mě. Ani jeden z nich se nezdál mým zjevem zaujatý. Jedny ty oči patřily Barry Bagsleymu. Pamatujete si mojí druhou teorii?

Teorie č. 2: Nositel syndromu Izmaela Leseura může vyvolat podivné chování u druhých.

Barry Bagsley byl toho extrémním příkladem. Prvně mě to trklo, když mě ten první den o přestávce na hřišti oslovil.

„Izmael? Co je to za ubohý sraabácký jméno?“

¹² BAUER, Michael Gerard. *Neříkejte mi Izmael*. V Praze: Albatros, 2011. ISBN 978-80-00-02634-3, s. 24-26.

Co jsem na to mohl říct? V životě mě nenapadlo, že je to ubohý srabácký jméno. Nikdo mě nevaroval, že mám ubohý srabácký jméno. Proč by mi rodiče vůbec dávali ubohý srabácký jméno? Věděl Herrman Melville, že je to ubohý srabácký jméno? Zmohl jsem se jen na připitomělý úsměv. Barry Bagsley a jeho kamarádi se pobaveně zasmáli a prošli kolem mě, jako bych byl otáčivé dveře.

Stál jsem tam jako trouba.

Bylo mi z toho mizerně.

Večer jsem se na sebe v koupelně zadíval do zrcadla. Připadalo mi, že vypadám nějak jinak. Jako tehdy, když mi jeden kluk řekl, že mi levé ucho trčí víc než pravé. Když jsem ten den přišel domů, poměřil jsem je a zjistil, že jsou úplně stejné. Ale od té doby jsem si nemohl pomoci a pokaždé, když jsem se podíval do zrcadla, měl jsem pocit, že moje ucho signalizuje zatačku doleva. Teď to bylo stejné. Viděl jsem se jinak. Čím to může být? A pak mě to trklo: vypadám jako kluk s ubohým srabáckým jménem. A nejen to, přísahám, že moje levé ucho vyčnívalo jako otevřená dvířka dokořán!

Když jsem druhý den vešel do třídy, Barry Bagsley už na mě čekal.

„Hele, co to tu tak smrdí? No né! To je Karamel Odér!“

Řekl jsem vám přece o tom, že moje jméno vyvolává u Barry Bagsleyho ty nejhorší vlastnosti. Rval a cupoval mé jméno jako zdivočelý pes, trhající ukradenou botu, až bylo tak zpitvořené a zašmodrchané, že mně samotnému dělalo potíže si zapamatovat, kdo vlastně jsem.

Izmael byl zpitvořený na Karamel. Karamel se rozdrtil na Krkamel. Krkamel se rozmázl na Sardamel a Sardamel se rozblátil na Prdamel a ten na Prdlavka. A nesmíme zapomenout na různá prokřížení, jako Krkavka, Kardamel, Krkamejl a Email.

Ani moje příjmení nebylo ušetřené znetvoření. Leseur (které se vysloví „Le – Sir“) se změnil na Plezír, z toho na Plezér, Odér, z něho se vyklubal Kanálník a přes Fuj! To je hnůj! na Hnojník. Na konci prvního pololetí se Izmael Leseur záhadně přeměnil na Prdlavka Hnojník.

A z mého shrnutí by vám mohlo být jasné, jak mi bylo.

Jak hodnotíš ukázkou? Kolik palců jí dáváš?

? 2. Shrň ukázkou pomocí odpovědí na následující otázky.

KDY?	
KDE?	
KDO?	
CO?	
PROČ?	

3. Jak na tebe působí Izmael? Co se ti na něm líbí a co nelíbí?

.....
+.....
-.....

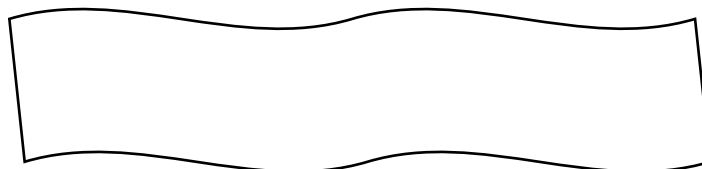

4. Myslíš si, že byste mohli být přátelé? Proč ano/ne?

....., protože.....

5. Jak bys tuto kapitolu pojmenoval/a?

6. Vyber z textu několik slov (či spojení), která jsou pro příběh důležitá a vysvětli, proč sis je zvolil.

.....
.....

7. Díky čemu (komu) začal považovat Izmael své jméno za ubohé a „srabácké“?

.....
.....

8. Doplně větu, která platí.

Mé jméno se mi LÍBÍ, protože.....

Mé jméno se mi NELÍBÍ, protože.....

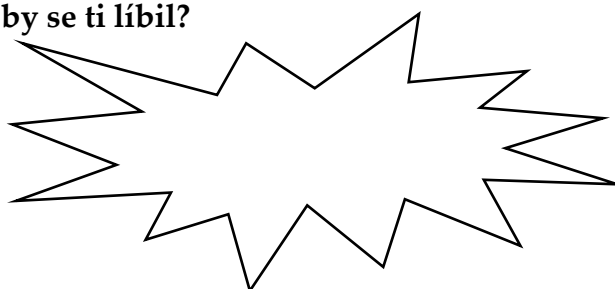

9. Jaký má význam tvé jméno či příjmení? (např. Jaroslava – ráda slaví jaro)

.....
.....

10. Slavné osobnosti si často mění svá jména a používají pseudonymy. Jaký pseudonym by se ti líbil?

11. Izmael napsal: „A z mého shrnutí by vám mohlo být jasné, jak mi bylo.“
Zamysli se a napiš, jak Izmaelovi nejspíš bylo. Jak se cítil? Co prožíval?
(Zkus si představit, že bys prožíval to samé.)

.....

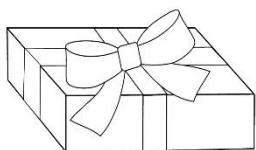
.....

.....

.....

12. Jaký dárek (hmotný, nehmotný) bys dal Izmaelovi? Přemýšlej, co
potřebuje nebo chce. Napiš, proč jsi zvolil zrovna toto.

.....

.....

.....

.....

Jak hodnotíš pracovní list? Kolik palců mu dáváš?

PRACOVNÍ LIST

Neříkejte mi Izmael – Michael Gerard Bauer

1. Pozorně si přečti ukázkou z knihy.

Ukázka z knihy Neříkejte mi Izmael¹³

A tady jsem přišel na řadu já, měl jsem smůlu. Nestačilo mu zpitvořit moje jméno a zmrzačené mi ho vracet jako sotva rozpoznatelný paskvil, brzy začal rozšiřovat svůj repertoár neustálého rýpání do dalších oblastí. K nim patřilo kromě jiného:

- schovat nebo někam odnést můj batoh, penál, kalkulačku, knihy, čepici, cokoliv se mu dostalo pod ruku, takže se můj den změnil v nekonečný hon za věcmi.
- vylepšovat mé denní záznamy sprostými obrázky a narážkami, které často zahrnovaly Tarangovou nebo velryby.
- nechávat v mojí skříňce, případně ve stolku nebo v batohu nedojedené sendviče, párky a zkažené ohryzky, takže cokoliv jsem otevřel, zavánělo jako popelnice.
- využívat každou příležitost do mě vrazit, strčit, dloubnout, srazit se se mnou, takže jsem strávil většinu polední přestávky rychlým poklusem kolem školního hřiště nebo po chodbách od překážky k překážce, jako chycený v nějakém obřím hracím automatu s kuličkami.

Vím, co si teď myslíte. Proč jsem se mu nepostavil? Proč jsem s tím něco neudělal? Jenže co asi, máte nějaký nápad?

Vyhrožovat mu?

Hele Barry, já tě varuju. Jestli mě nepřestaneš otravovat, přinutím tě, aby sis musel vyslechnout otce, když vypráví historku jak – Izmael – přišel – ke – jménu – Izmael.

Nebo mu mám snad lichotit?

Barry, Barry, je tě škoda, abys plýtvál čas tím, že mi otravuješ život – můžeš dokázat daleko víc. Proč nezkusit třeba pěveckou kariéru? Mohl bys pak otravovat život miliónům lidí najednou.

Nebo apelovat na jeho slušnější stránku?

¹³ BAUER, Michael Gerard. *Neříkejte mi Izmael*. V Praze: Albatros, 2011. ISBN 978-80-00-02634-3, s. 47-49.

Hele, Barouši, starej kámo, je jasný, že jsi hrozně citlivej a starostlivej člověk. Určitě bys to uměl skvěle se zvířatama. Napadlo tě někdy, že by ses staral o orangutany? Třeba by tě časem udělali i svým vůdcem.

Co třeba ho zkusit podmáznout?

Poslouchej, B.B., mám pro tebe skvělej kšeft. Když mě necháš na pokoji, dám ti svůj všeskerý majetek: tři dolary a pětasedmdesát centů v drobných a kouli použité plastelíny, má dvacet centimetrů v průměru!

Můžu ho ovšem taky požádat tak, abych si zachoval svou důstojnost:

Prosím vás, pane Bagsley, buďte tak laskav a přestaňte mě obtěžovat. Prosím, prosím, pěkně prosím. Nepřál byste si třeba, abych vám omyl vaše vzácné nohy s tím, že je napřed uctivě políbím?

Buďte bez starosti, každou z těchto možností jsem pečlivě uvážil. Jenže co jsem si měl nalhávat? Zkoušet promluvit si s Barrym je jako argumentovat s utrženou lavinou. Můžeš říct, co chceš, stejně tě nakonec převálcuje. A tak jsem nedělal nic a zkoušel jsem si namluvit, že kdybych mu to začal oplácet, snížil bych se na jeho úroveň. Pravý důvod měl samozřejmě kořeny spíš ve strachu a v reálné možnosti, že ze mě Barry velmi bolestivým způsobem vytluče duši...

Jak hodnotíš ukázkou? Kolik palců jí dáváš?

2. Doplň tabulku podle zadání.

O čem ukázka vypráví? (stručně, vlastními slovy, v bodech)	Co mě při čtení ukázky napadlo? (jaké myšlenky mne napadly, co mi připomněla apod.)

3. Rozumíš všem slovům v ukázce? Pokud jsi našel/našla slova, kterým nerozumíš, vypiš je.

.....

4. Považuješ některou z možností jednání s Barrym za použitelnou? Co bys Izmaelovi poradil/a ty?

.....

.....

.....

5. Izmaelovi chyběla odvaha. Vytvoř pětílístek ke slovu odvaha.

nápověda

- ❖ první řádek = jednoslovné **téma**, námět, název
- ❖ druhý řádek-dvouslovný popis námětu, jeho podstatných vlastností, odpověď na otázku, **jaký je** námět (přídavná jména)
- ❖ třetí řádek-tři slova vyjadřující dějovou složku námětu – **co téma dělá** nebo **co se s ním děje** (tři slovesa)
- ❖ čtvrtý řádek-**věta o čtyřech slovech** vztahující se k námětu (sloveso může chybět)
- ❖ poslední řádek-jednoslovné **synonymum**-rekapituluje, opětně formuluje podstatu námětu (nemusí jít o podstatné jméno)

ODVAHA

6. Kdy naposledy chyběla odvaha tobě (při jaké příležitosti)?

.....

7. Zodpověz následující otázky.

Co se mi autor ukázky snaží sdělit?

.....

Proč mi to říká?

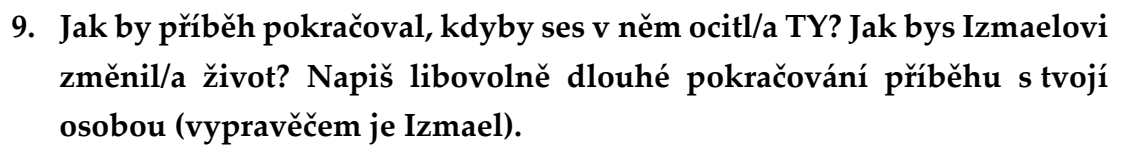
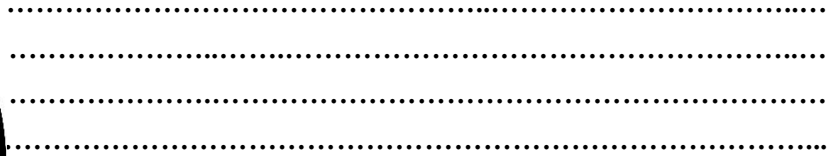
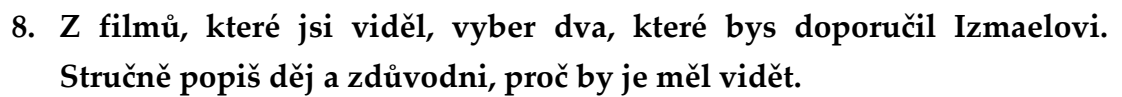
.....

Říká to jasně?

.....

Šlo by to říci lépe? Jak?

.....

[illegible]

Jak hodnotíš pracovní list? Kolik palců mu dáváš?